

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Põhikooli mitme aine õpetaja

Diana Tuuling

EELKOOLIEALISTE LASTEASUTUSTE ÕPETAJATE NORMATIIVSED USKUMUSED
LASTE KIUSAMISE KOHTA
magistritöö

Juhendaja: PhD Kristi Kõiv

Tartu 2018

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	3
1. Teoreetiline ülevaade	4
1.1. Kiusamise mõiste	4
1.2. Kiusamise tunnused ja liigid	4
1.3. Kiusamine eelkooliealiste laste seas	5
1.4. Eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate arvamused kiusamise kohta	8
1.5. Normatiivsed uskumused kiusamise kohta	10
1.6. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused.....	13
2. Metoodika.....	14
2.1. Valim.....	14
2.2. Mõõtevahend.....	14
2.3. Protseduur.....	15
3. Tulemused	18
3.1. Eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivsete uskumustega nõustumise määr..	18
3.2. Eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivsete uskumuste kirjeldused.....	19
3.2.1. Normatiivne uskumus selle kohta, et eelkooliealistel lastel ei esine kiusamist.	19
3.2.2. Normatiivsed uskumused ohvri vältiva käitumise kohta.	20
3.2.3. Normatiivsed uskumused seoses ohvri enese eest seismisega.	24
3.2.4. Normatiivsed uskumused seoses ohvri kahju alahindamisega.....	27
4. Arutelu.....	34
4.1. Normatiivsete uskumuste aktsepteerimine eelkooliealiste laste kiusamise kohta.....	34
4.2. Normatiivsete uskumuste mitteaktsepteerimine eelkooliealiste laste kiusamise kohta	38
4.3. Töö praktiline väärtus ja piirangud	39
Kokkuvõte	40
Summary	42
Tänu sõnad	44
Autorsuse kinnitus.....	44
Kasutatud kirjandus.....	45
Lisad	

Sissejuhatus

Uuringud (Perren 2000; Alsaker & Valkanover 2001; Hanish et al. 2004; Kirves & Sajaniemi 2012) näitavad seda, et kiusamine algab juba varajases eelkoolieas ja selle varajane ennetamine peaks olema üks hariduse eesmärk (Repo & Sajaniemi, 2015).

Tepetas (2010) uuris eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate laste kiusamisele antud tähendust ning peamised tulemused näitasid, et õpetajate jaoks oli kiusamine tähendus eelkõige jõu kasutamine, vägivald, verbaalne solvang, kehalise kahju tekitamine, solvamine. Autor märgib, et samuti leidsid õpetajad, et kiusamine on laste sõnakuulmatu käitumine, püsimatus ja kiusamist nähti kui lihtsalt halba asja ning paljud õpetajad arvasid, et kiusamine tähendab just füüsilist agressiooni. Kui õpetajatelt küsiti, millised on kiusamise liigid, siis enamik uuritud õpetajast leidsid, et kiusamise liigid on füüsiline, verbaalne ja vaimne kiusamine. Eelnimetatud autori uuringu tulemused näitasid, et õpetajad arvavad, et kiusamine on peamiselt laste füüsiline agressioon või sõnakuulmatu käitumine ning väga harva seoti kiusamist verbaalse ja vaimse aspektiga.

Tähtis osa kiusamise puhul on see, millised on õpetajate hoiakud ja arusaamad, millised on aktsepteeritavad käitumisviisid ja millised ei ole (Huesmann & Guerra, 1997). Uuriti õpetajate suhtumist kiusamisse ja tulemused näitasid, et õpetajad ei sekku kiusamise juhtudesse, kuna nad ei näe seda tõsise probleemina (Duy, 2013). Õpetajate hoiakutel kiusamise suhtes on suur roll varasemate uuringute järgi (Saarento, Boulton & Salmivalli, 2014), kuna see on seotud kiusamise esinemissagedusega kooliklassis õpilaste hulgas ja määrav on see, kuidas õpetaja kiusamisest mõtleb ja sellele reageerib.

Käesoleva töö uurimisprobleemiks on küsimus sellest, millised on eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivsed uskumused eelkooliealiste laste kiusamise kohta. Töö eesmärgiks seati kirjeldada eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivseid uskumusi eelkooliealiste laste kiusamise kohta.

Käesolev magistritöö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis käsitletakse kiusamise mõistet, tunnuseid ja liike ning kiusamist eelkooliealiste laste seas. Samuti käsitletakse uurimusi õpetajate normatiivsetest uskumustest laste kiusamise kohta. Teises peatükis tutvustatakse uurimise metoodikat. Kolmandas peatükis esitatakse uurimuse tulemused. Neljas peatükk koosneb arutelust tulemuste kohta.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1. Kiusamise mõiste

Smith (2000) defineerib kiusamist kui korduvat tahtlikku agressiivset käitumist, mis teeb teisele inimesele haiget ja mis viib süstemaatilise võimusuhte kuritartvitamiseni. Kiusamine on viimasel ajal olnud avaliku arutelu ja teadusliku uurimistöö valdkonnaks (Kõiv, 2006). Olweuse (2013) järgi kiusamine on agressiivse käitumise alaliik, mis tähendab seda, et käitumine on tahtlik, et põhjustada kahju või ebamugavust teisele inimesele, korduv ja võimuhetes on tasakaalutus. Ta ütleb, et üks oluline aspekt on ohvri vaatenurk kui keeruline on tal ennast kaitsta mõistlikul viisil ja edukalt ning teine aspekt on, kuidas nähakse motive käitumise taga, kas on või ei ole eesmärgiks teha liiga teisele.

Kiusamine võib väljenduda füüsilise kiusamise liigina, sõnadega või muul viisil, näiteks nägude tegemine või ebameeldivad žestid, alusetute juttude levitamine või grupist tõrjumine ja lapsed erinevad teadlikkuse poolest, kuidas ohvrit tajutakse, kuid enamik või kõik saavad aru, et negatiivne käitumine põhjustab valu või on ohvrile ebameeldiv (Olweus, 1997). Varasemalt on toodud välja, et kiusamine on kiusaja korduv ja agressiivne käitumine, mis põhjustab stressi vähese dominantsusega isikule (ohvrile) (Olweus, 1994).

Kiusamise tähenduse kohta eelkooliealiste laste hinnangul on täheldatud, et sellealised lapsed tajuvad kiusamist kui indiviidide vahelist üks-ühele toimuvat agressiivset käitumist, aga mitte kui grupifenomeni ja eelkõige teadvustatakse füüsilist kiusamist (Gillies-Rezo & Bosacki, 2003, viidatud Kõiv, 2006). Samuti Smith ja Levan (1995) nendivad, et 6-aastased lapsed peavad kiusamise all silmas inetut käitumist. Eelkooliealistel lastel on lihtsustatud arusaam kiusamisest (Kõiv, 2006).

Dueholm (1999) tõdeb, et kiusamist on vaadeldud probleemse teema asemel hoopis normaalse arengujärguna sotsiaalselt aktsepteeritud käitumise õppimisel – nii mõeldes on kiusamine loomulik nähtus, mida igaüks teatud eluperioodil kogeb (Kõiv, 2006), kuid nii see pole. Seetõttu on kiusamise uurimine ja sel teemal rääkimine vajalik, et neid arusaamu muuta.

1.2. Kiusamise tunnused ja liigid

Kiusamine on protsess, et luua ja säilitada sotsiaalset domineerimist agressiivse käitumise abil ning kestab edasi nii, et ohver ei saa seda lõpetada selle tõttu, et tal puuduvad oskused või ta pole võimeline efektiivselt integreeruma eakaaslastega või tal pole oskusi olla eakaaslaste grupi liige (Kõiv, 2006). Kiusamise kolm tunnusjoont on korduv rünnak ohvri vastu, mis

toimub pika perioodi vältel, tahtlik rünnak ohvri vastu, mis teeb ohvrile kahju, kas vaimselt või füüsiliselt, eksisteerib tasakaalutus võimusuhetes ohvri ja kiusaja vahel (Olweus, 1999).

Lapsed mängivad füüsilisi ja verbaalseid mängu, mis võivad tunduda julmana, kuid vaatamata distsipliini ja korrareeglite rikkumisele, ei pruugi see olla kiusamine, vaid mänguline tegevus, mis pole korduv, kollektiivne või tahtlik teisele haiget tegemine (Kõiv, 2006). Eelnimetatud autor ütleb, et mõned laste tegevused võivad muutuda kiusamiseks, kui see hakkab korduma ja kaotab oma mängulisuse, näiteks erineb müramine kiusamisest, sest müramisega kaasneb naer ja võrdsed partnerid hoiavad ennast agressiivsuse väljendamisest tagasi ja jätkub sõbralik mäng.

Lisaks kiusamise liikidele nagu füüsiline kiusamine (nt laps lööb teist last, asjade äravõtmine) ja verbaalne kiusamine (nt kuulujutud, hüüdnimed), on olemas ka kaudne kiusamine, mis on seotud teiste inimeste sotsiaalse manipuleerimisega ehk teisi inimesi kasutatakse vahendina, et kellelegi teisele korduvalt haiget või kahju teha (Kõiv, 2006).

Veel jagatakse mitteverbaalne kiusamine otseseks ja kaudseks (Sullivan et al., 2004). Otsene kiusamine kaasneb verbaalse ja füüsilise kiusamisega, mille eesmärgiks on oma ülemvõimu näitamine tehes ebaviisakaid liigutusi ja grimasse. See väljendub teise inimese tahtlikus ja süstemaatilises ignoreerimises, tõrjumises, vaenu õhutamises ja grupist välja jätmisses ning kuulujuttude rääkimises (Sharp & Smith, 1994). Kolmas kiusamise liik on vara kahjustamine, mis on isiklike asjade hävitamine ja varastamine (Sullivan et al., 2004).

1.3. Kiusamine eelkooliealiste laste seas

Käesolev töö käsitleb kiusamist eelkooliealiste laste seas, keskendudes lastele, kes käivad koolieelses lasteasutuses. Koolieelse lasteasutus on koolieast noorematele lastele hooldu ja alushariduse omandamist võimaldav õppeasutus ning toetab lapse perekonda, soodustab lapse kasvamist, arenemist ja arvestab individuaalsusega (Koolieelse lasteasutuse seadus, 1999).

Eelnimetatud seaduse järgi on alusharidus teamiste, oskuste, vilumuste ja käitumisnormide kogum, mis loob eeldused edukaks edasijõudmiseks igapäevaelus ja koolis ning seda omandatakse lasteasutuses või kodus. Samuti on antud seaduse järgi alushariduse põhiülesanne on lapse ealisi, soolisi, individuaalseid vajadusi ja iseärasusi arvestades luua võimalused ja tingimused tervikliku isiksuse kujunemiseks, kes on sotsiaalselt tundlik, vaimselt erk, ennastusaldav, kaasinimesi arvestav ja keskkonda väärtustav; ning hoida ja tugevdada lapse tervist ning soodustada tema emotsionaalset, kõlblist, sotsiaalset, vaimset ja kehalist arengut.

On uuritud eelkooliealiste laste kiusamist ja selle ennetamist (Alsaker & Valkanover, 2001; Kochenderfer & Ladd, 1996; Monks, Smith, & Swettenham, 2003; Vlachou et al. 2011, Camodeca, 2015). Uuringud (Perren 2000; Alsaker & Valkanover 2001; Hanish et al. 2004; Kirves & Sajaniemi 2012; Repo & Sajaniemi, 2015) on näidanud, et kiusamine ilmneb eelkooliealiste laste seas ja on tõsiseks probleemiks lasteaias. Kiusamine on tasakaalutus võimusuhetes ohvri ja kiusaja vahel, kui ohvril on raskusi enda kaitsmisega negatiivsete tegude eest, mis on temale suunatud (Salmivalli & Nieminen, 2002). Veel enam, paljud uuringud leiavad, et kiusamine on grupi fenomen, kus grupi passiivne vastuvõtt või negatiivsed tegevused mõjutavad kiusamise jätku (Salmivalli, 2009). Ennetama peaks samasugust käitumist eelkoolis, mida me mõistame ka koolis kiusamise all. On erinevaid termineid kiusamine suhtes väikeste laste puhul. Kiusajad on lapsed, kelle käitumine on sageli agressiivne (Hanish et al 2004). Kiusamine ei piirdu vaid õpilastevahelise kiusamisega, vaid toimub juba eelkoolieas ning uurimused (Crick, Casas & Ku, 1999) on näidanud, et eelkoolieas on kiusamine vanemate laste seas ulatuslikum kui nooremate seas, samuti on kiusamine selles eas otsene agressiivne käitumine (Kõiv, 2006).

Uuringud (Monks, Smith, & Swettenham, 2003) on näidanud, et kiusamise algus on eelkooliealiste laste seas. Nimetatud uuring näitab, et 7,1 % kolme kuni kuueaastaste eelkooli laste seas olid kiusajad ja 3,3 % olid ohvrid. Kiusamine eelkooliealiste seas on sarnane oma tunnustelt kooliealiste laste kiusamisega ning kiusamine võib olla eelkooliealiste hulgas igapäevane. Kiusamine mõjutab lapsi negatiivselt – nii kiusajaid kui ka ohvreid (Rigby, 2003). Järjest enam leitakse (Repo & Sajaniemi, 2015), et kiusamine on probleem eelkooliealiste laste seas, sest eelkoolis esineb mitut liiki kiusamist ja ohvrid kogesid probleeme kohanemisega ja tõrjumist.

On uuritud kiusamisest eelkooliealiste laste seas ja uuringu (Wolfgang & Wolfgang, 1999) tulemused näitavad, et kiusaja ja ohvri rollid olid näha juba laste seas, kes olid kolmeaastased ning õpetajad saavad palju ära teha – kehtestada reeglid, et saavutada positiivne käitumine ja karistada negatiivset käitumist.

Eelkoolieas esinev kiusamine on stabiilne ja esinevad füüsiline ning verbaalne kiusamine (Monks et al., 2003). Lapsed, keda kiusatakse agressiivsete eakaaslaste poolt, on enamasti üksildased, tõrjutud, neil on vähe sõpru. Sotsiaalsetes situatsioonides aitavad lapsel kohaneda tema käitumuslikud oskused. Varajases lapseas on sotsiaalne kompetentsus oluline kaitsefaktor lapse kohanemisel, mis aitab tal osaleda ühistes tegevustes, kohaneda erinevates situatsioonides, luua sõprussuhteid, käituda prosotsiaalselt, saada hea maine sõprade seas ja olla teiste eakaaslaste poolt aktsepteeritud (Camodeca, 2015).

Agressioon on kõige sagedasem eelkoolieas vanuses 3-5. Oluline on märgata kiusamist, enne kui see tõsisemaks probleemiks kujuneb ning kiusamine on näiteks see, kui lapsi tõrjutakse välja oma grupist ja mängudest, narritakse, lüüakse, torgatakse pliiatsiga (Saracho, 2017).

Eelkoolieas on oluline luua eakaaslastega sotsiaalseid suhteid, kuid ohvritel on see keerulisem, kuna neil on omane sagedasti sotsiaalne ärevus, häbelikkus, on eemaletõmubunud käitumine. Populaarus eakaaslaste hulgas on seotud kiusamisega, sotsiaalne kompetentsus kujutab endast võimet luua positiivseid suhteid teistega ja saavutada enda eesmärged ilma teistele liiga tegemata (Camodeca, 2015). Eelnimetatud autor ütleb, et lapsed, kelle sotsiaalne kompetentsus väljendub prosotsiaalsuses käitumises ja koostöös, oskavad teiste emotsioone mõista ja seetõttu meeldivad kaaslastele ning kui ollakse ebakompetentne siis võib tekkida kaudne ja otsene kiusamine seetõttu, et lapsed ei oska lahendada keerulisi olukordi, koostööd teha, mis võib põhjustada tõrjutust. Ta lisab, et see on riskifaktor, kuna ei lase lastel õppida läbi eakaaslastega suhtlemise, kuna neil puuduvad selleks vajalikud sotsiaalsed oskused. Ebakompetentsus tekitab raskusi eakaaslastega suhete loomisel ja ohvri roll on seotud ebapopulaarsusega ja lapse probleemse käitumisega, seega kiusamise puhul eakaaslaste seas eelkoolieas on oluline koht laste populaarsusel ja käitumisoskustel.

Kiusajaid iseloomustavad teatud individuaalsed omadused, näiteks on nad sotsiaalselt intelligentsed, populaarsed ja omavad mõjuvõimu eakaaslaste seas ning seetõttu on neid koheselt raske märgata kiusajatena (Vlachou et al., 2011). Lapseas kiusaja käitub negatiivselt kindla eakaaslase suhtes, näiteks peidab ta jalanõusid ära, lõhub pilte, ütleb õelaid asju, tõrjub välja, ründab teda, viskab kive tema pihta ja muu sarnane käitumine ning kiusajad võivad kasutada füüsilist agressiooni ohvri suhtes ja nendega manipuleerida ning nad usuvad, et nende käes on kontroll. Uuringud näitavad, et 10% kiusajatest, kes teavad sotsiaalseid norme ja reegleid, ignoreerivad neid. Kiusajad on sotsiaalselt kompetentsed ja akadeemiliselt võimekad, kuid siiski võivad nad agressiivselt käituda teiste ja ka enese suhtes, neil on raskused probleemide lahendamisel teistega ja pere keskkonnas, vähene vanemate järelvalve ning üldine negatiivne hoiak ennast ümbritseva suhtes (Vlachou et al., 2011). Saracho (2017) toob välja kiusaja tunnused: vajadus omada kontrolli teiste üle, kannatamatud, agressiivsed teiste suhtes, füüsiliselt tugevamad kui eakaaslased, vägivaldsed.

Eelkooliealised kiusamise ohvrid on lapsed, keda kiusatakse ilma põhjusega või ollakse nende vastu agressiivsed. Agressioon on suunatud kindlale lapsele ja korduvalt. On olemas tunnused ja jooned, mis teevad neist kiusamise ohvrid (Vlachou et al., 2011). Camodeca (2015) uuringu tulemused kinnitavad, et kiusamine eksisteerib eelkooliealiste laste

seas ja on olemas eelkooliealiste laste seas nii, nagu see esineb vanemate laste ja noorukite seas. Tõhus kiusamise lõpetamine oli omasem tüdrukutele kui poistele õpetajate sõnul. Tõhus kiusamise lõpetamine sõltub ohvri julgusest ja enesetõhususest. Selles eas poisid näitavad neid omadusi rohkem välja ehk suudavad otseselt kaitsta, kuna neil on suurem füüsiline tugevus. Tüdrukud aga oskavad kaudselt kaitsta ennast. Kiusamine ja sellele järgnev tõhus kiusamise lõpetamine suureneb vanusega. Vanemad lapsed on suurema sotsiaalse kompetentsusega ja suurema tugevusega ning tunnevad end turvalisemalt agressiivsusega hakkamasaamisel ja prosotsiaalselt käitudes.

Ohvrid on tavaliselt väiksemad, nooremad, vähem küpsed ja füüsiliselt teistsugused, kas ülekaalulised, alakaalulised, kannavad prille ehk nad eristuvad teistest eakaaslastest (Espelage & Aisado, 2001). Lisaks sellele on neil vähe sõpru, madal enesehinnang ja vähene enesekindlus võrreldes teiste lastega (Griffin & Gross, 2004). Ohvritel saab sotsiaalsetes oskustes esineda puudujääke ja nad ei oska lahendada sotsiaalseid probleeme, on tõrjutud teiste kaaslaste poolt ja on negatiivses pere või muus keskkonnas, samuti on nad närvilised ja valvsad (Saracho, 2017). Ta tõi välja ohvri omadused, miks neid kiusatakse, näiteks nad on füüsiliselt nõrgemad, vähe sõpru, madal enesehinnang, ärevad, ebakindlad, kurvad, ettevaatlikud, tundlikud, vaiksed, eemaletõmbunud, häbelikud. Ohvritel kaldub olema madal enesehinnang, ei suuda ennast kaitsta kiusajate eest ning tundlikud lapsed võivad olla ohvrid, mis võib kaasa tuua selle, et kiusaja käitub agressiivselt. Ohvritel võivad olla sarnased omadused või omavad madalat staatust grupis (Prinstein & Cillessen, 2003). Kiusamisel on negatiivne mõju lapse arengule ja kohanemisele ning kiusamine võib olla probleemiks hilisemas elus, näiteks koolis - ohver võib jääda tõrjutuks või käituda agressiivseks. On oluline juba varakult sekkuda, et lastel aidata nende viha kontrollida, mis võib olla agressiooni aluseks ja leida efektiivne strateegia aitamiseks. Seotud on sotsiaalsed oskused ja sotsiaalne staatus eakaaslaste seas (Camodeca, 2015). Eelkooliealised lapsed, kellel on vähe sõpru võivad olla psühholoogiliselt ja sotsiaalselt ohus sattuda kergelt kiusaja sihtmärgiks (Saracho, 2016).

Õpetajad saavad eelkooliealiste kiusamisse sekkuda modelleerimise teel, tehes rollimänge ning viies läbi õpilastega diskussioone sobiva käitumise üle.

1.4. Eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate arvamused kiusamise kohta

Kiusamise defineerimisel enamus õpetajaid arvasid (Boulton, 1997), et füüsiline ja verbaalne kiusamine ja inimeste sundimine tegema asju, mida nad ei taha, narrimine, kuulujuttude levitamine ja teiste asjade äravõtmine, teiste tõrjumine ja teiste üle naermine ei

ole kiusamine. Eelnimetatud uuringus selgus, et õpetajad ei hinda sotsiaalselt tõrjumist eakaalsaste poolt tõsise probleemina, kuid paljud õpetajad tundsid end vastutavana kiusamise ärahoidmisel ja sekkumisel.

Uuriti, millised on eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate reaktsioonid füüsilisele, verbaalsele ja üldisele kiusamisele ning kuidas on nende empaatia seotud nende vastustega - võrreldi milline on hinnang olukorra tõsidusele, empaatia kiusamise ohvri suhtes ja võimalik sekkumine kiusamise juhtumil (Huang, Liu, Chen, 2018). Enim reageeriti füüsilisele kiusamisele (Huang, Liu, Chen, 2018). Eelkoolis esineb kiusamist erineval kujul: avalik ja otsene kiusamine, näiteks füüsiline ja verbaalne kiusamine (Olweus, 1993) ning kaudne kiusamine. Kui füüsiline ja verbaalne kiusamine on peamised eelkooliealiste seas, siis kiusamine mõjutab sotsiaalset ja kognitiivset arengut (Humphrey 2013). Eelkooliiga on oluline arenguperiood lapse sotsiaalses arengus. Lapsed saavad sotsiaalselt suhelda kodus ja lasteaias – lisaks suhetele vanematega tekivad suhted eakaaslaste ja õpetajatega (Huang, Liu, Chen, 2018). Probleemide märkamine ja lahendamine aitab vältida tuleviku probleemide teket ja aitab juhtumite negatiivset mõju lapse sotsiaalsele ja emotsionaalsele arengule vähendada (Vlachou et al., 2011).

Uuringud (Huang, Liu, Chen, 2018) näitavad, et oluline on kognitiivne ja emotsionaalne empaatia, mis mängib rolli õpetaja hinnangute puhul laste kiusamise kohta. Empaatia abil saavad õpetajad võtta lapse perspektiivi ja saavad nii pöörata tähelepanu lapse emotsioonidele ja mõtetele. Mida rohkem õpetaja suudab panna ennast lapse asemele kiusamise puhul, seda rohkem ta reageerib kiusamisele. Empaatia mängib rolli õpetajate hinnangute puhul kiusamise kohta - õpetajad kogevad erinevaid emotsioone, näiteks kurbust, ärritunud, häiritud, mis mõjutab nende reageerimist kiusamise korral. Õpetajad võivad tunda kaastunnet ja aidata kaasa kiusamise vähendamisele. Nimetatud uuringus uuriti, millised on õpetajate reaktsioonid füüsilise ja verbaalse kiusamise korral. Enim reageeritakse füüsilise kiusamise korral. Õpetajad, kellel oli kõrge empaatiavõime, reageerisid kõikidele kiusamise liikidele, väljendasid sümpaatiat ohvri suhtes. Õpetaja reageerimata jätmine kiusamise suhtes mõjub negatiivselt nii kiusajale kui ka ohvrile. On oluline õpetajaid koolitada kiusamise ennetuse suhtes ja õpetada, kuidas sekkuda kiusamise korral, sest õpetajatel on vajalik olla teadlik ja ära tunda kiusamine ning õppida oskusi, et sellega tegeleda. Oluline on see just eelkooliealiste laste puhul, kuna just siis kiusamine ilmneb ja tihti pole see lihtsalt märgatav.

1.5. Normatiivsed uskumused kiusamise kohta

Normatiivsed uskumused on isiklikud kognitiivsed standardid aktsepteeritava või mitteaktsepteeritava käitumise kohta (Huesmann & Guerra, 1997). Normatiivseid uskumusi on nimetatud ka müütideks (Graham, 2009).

On oluline uurida ka kiusamisega seonduvaid uskumusi, kuidas näiteks õpetajad kiusamise mõistest aru saavad ja tuleb tähelepanu pöörata sellele, kuidas õpetajad kiusamisse suhtuvad (Kõiv, 2006). On välja toodud uuringud kiusamise tähenduse kohta eelkooliealiste laste hinnangul ja sellealised lapsed tajuvad kiusamist kui indiviidide vahelt üks-ühele toimuvat agressiivset käitumist, aga mitte kui grupifenomeni ja eelkõige teadvustatakse füüsilist kiusamist (Gillies-Rezo & Bosacki, 2003, viidatud Kõiv, 2006). Samuti Smith ja Levan (1995) ütlevad, et 6-aastased lapsed peavad kiusamise all silmas inetut käitumist.

On uuritud õpetajate normatiivseid uskumusi õpilaste kiusamise kohta (Troop-Gordon & Ladd, 2015), millest selgus, et õpetajate normatiivsed uskumused kiusamise kohta on see, kui arvatakse, et see on osa suureks inimeseks saamisest ja võib olla kasulik ohvri psühholoogilisele arengule. Samuti selgus, et normatiivseks uskumuseks on see, et lapsed saavad teiste lastepoolsest kiusamisest kergesti üle. Sellised normatiivsed uskumused võivad mõjutada seda, kuidas laste kiusamise korral reageeritakse ning eelkõige seda, et õpetajad kalduvad ignoreerima lastevahelist kiusamist.

Kõiv (2006) ütleb, et õpetajate suhtumine kiusamisse on negatiivne ja õpetajad leiavad, et tõsine on eelkõige füüsiline kiusamine. Samuti rõhutab Kõiv (2006), et kiusamiskäitumise ennetamisel ja sekkumisel on määrav õpetajatepoolne suhtumine kiusamisse, mis võib muidu reaalsust moonutada, et saavutab müütide ulatuse ja pärsib efektiivset tööd.

Kuigi õpetajaid kutsutakse üles vähendamaks laste kiusamist ja agressiooni, on siiski vähe teada õpetajate uskumuste kohta kiusamise suhtes. Õpetajate normatiivsed uskumused seoses kiusamisega mõjutavad seda, kuidas nad suhtlevad ohvritega ja tegelevad kiusamisega üldiselt. Õpetajad, kellel olid normatiivsed uskumused kiusamise kohta, olid passiivsed agressiivsete õpilaste suhtes ja kiusamisele reageerimisel. On vähe teada, kuidas õpetajad reageerivad kiusamise korral ning milline on õpetaja mõju kiusamise vähendamisel (Craig et al. 2000b, Olweus 1993, Pepler et al. 1994, viidatud Troop-Gordon & Ladd, 2015). Õpetajatel on unikaalne ja mõjuvõimas positsioon kooli keskkonnas, sest nende reaktsioonid kiusamiskäitumisele kujundavad kooli kliimat (Troop-Gordon & Ladd, 2015).

Õpetajate normatiivsed uskumused mängivad olulist rolli kiusamise märkamisel ning õpetajate uskumused võivad erineda. Paljud normatiivsed uskumused seoses kiusamisega on

siiani valdavalt kasutusel ning mõned õpetajad usuvad, et kiusamine on osa suureks kasvamisel (O'Moore, 2000).

Neli eelkooliealiste laste kiusamisega seotud normatiivset uskumust oli uuritud õpetajate seas (Troop-Gordon & Ladd, 2015). Autorid tõid välja, et õpetajate normatiivne uskumus kiusamise kohta on näiteks see, kui arvatakse, et lastevaheline kiusamine on osa suureks inimeseks saamisest ning ka see, et kiusamine võib olla kasulik ohvri psühholoogilisele arengule. Samuti selgus, et arvatakse, et lapsed saavad teiste lastepoolsest kiusamisest kergesti üle. Sellised normatiivsed uskumused mõjuvad negatiivselt õpetajapoolsele kiusamise märkamisele, kuna kiusamisele ei reageerita.

Kiusamisega seotud normatiivseid uskumusi on raske vähendada, levinud on uskumused, näiteks, et kiusamine on normaalne ja kahjutu kogemus (O'Moore, 2000). Uuriti normatiivseid uskumusi nagu kiusamine on tavaline osa suureks inimeseks kasvamisest ja sel pole negatiivset mõju lapse arengule ning lapsed õpivad kiusamisega seonduvast kogemusest. Kiusamisel on negatiivne mõju - lapsed ei oska reageerida kiusamisele ja ei oska abi küsida ning seda mõjutavad normatiivsed uskumused kiusamise kohta (Troop-Gordon & Gerardy, 2012).

Uuriti õpetajate normatiivseid uskumusi seoses kiusamisega, näiteks normatiivsed uskumused: enesekindlaid lapsi ei kiusata, lapsi ei kiusata kui nad väldivad kiusajaid jne. Õpetajad arvasid, et kiusamine leiab aset poiste vahel ja lapsed tegelevad probleemidega iseseisvalt. Varasemad uuringud näitavad, et poisid on seotud rohkem füüsilise kiusamisega, nagu löömine. Füüsiline kiusamine on ka õpetajate poolt nähtud probleemina (Kochenderfer-Ladd, Pelletier, 2008). Agressioon on õpetajate tähelepanu rohkem haaranud, kuna see on segav ja silmapaistev ning õpetajad ei märka kiusamist, millel pole füüsilist iseloomu.

Üks põhjus, miks õpetajad ei sekku kiusamisse või ei näe kiusamist kui tõsist probleemi, on see, et õpetajad võivad võtta mõningaid normatiivseid uskumusi kiusamisest tõestena (Duy, 2013). Ta tõi välja, et laste kiusamise kohta levinud normatiivsete uskumuste tõttu võivad õpetajad alahinnata kiusamise tõsidust ja tagajärgi ning mõned sellised arusaamad võivad põhjustada kiusamise jätkumist, kuna õpetajad ei sekku.

Olweus (1993) on rõhutanud seda, et õpetajate suhtumine kiusajasse ja ohvrisesse ning nende probleemidesse ja kiusamisse mõjutab kiusamise ulatust ning õpetajate reaktsioonid ja suhtumine kiusamisse on tähtis seoses õpetajate sekkumisega kiusamisse.

Graham'i (2009) tõi välja normatiivsed uskumused, mida nimetas müütideks, kiusamise kohta. Televisioonist nähtu ja ajakirjandusest loetu võib kujundada normatiivseid uskumusi

kiusajate ja ohvrite kohta. Üks müüt kiusamise kohta on see, et kiusamine on normaalne osa lapsepõlvest ning kiusamise ohvriks langemine kasvatab lapse iseloomu. Vastupidiselt sellele arvamusele, on uuringud näidanud, et kiusamise kogemine tekitab ebakindlust ja haavatavust. Lastel, kes on sotsiaalselt eemaletõmbunud ja passiivsed, on suurem risk sattuda kiusamise ohvriks ja see suurendab eemaletõmbumist ning enamus kiusamise ohvritest on kogenud depressiooni, madalat enesehinnangut, mistõttu nad pigem elavad sissepoole.

Veel üks normatiivne uskumus Graham'i (2009) sõnul on see, et ohvreid iseloomustavad teatud kindlad iseloomujooned. Kuigi kindlad iseloomujooned võivad lastel soodustada kiusamise ohvriks langemist (näiteks häbelikkus ja eemaletõmbumine), on samas olemas hoopis situatsioonid, mis võivad põhjustada ohvriks langemist (näiteks uus õpilane koolis) ja sotsiaalsed riskifaktorid (näiteks pole sõpru), seega iseloomujoonte asemel võivad mõjutada ohvriks langemist sotsiaalsed situatsioonid ja faktorid.

Üks normatiivne uskumus on see, et paljud lapsevanemad, õpetajad ja õpilased näevad kiusamist kui probleemi, mis hõlmab ainult kiusajaid ja ohvreid, kuigi kiusamine on avalik ning sellel lisaks ohvrile ja kiusajale kõrvalseisjad (Graham, 2009). Eelnimetatud autor rõhutab, et on oluline mõista fakte ja müüte kiusajate, ohvrite ja kõrvalseisjate kohta selleks, et osata kiusamisse sekkuda. Ta lisab, et kiusamise ohvrid vajavad sekkumist, et neil aidata saavutada kõrgem enesehinnang ja õpetada neile mitte end süüdistama ning kiusajate puhul sekkumine ei pea rõhuma ainult enesehinnangule, kiusajad peavad õppima seda, kuidas kontrollida viha ja õppida mitte süüdistama teisi enda probleemides. Varasemalt on välja toodud, et sekkumine on oluline, et kiusaja ja ohvri rollid ei jääks püsima ning tuleb panna ohvrid ja kiusajad koos tegustema (Salmivalli, 1999). Samuti tuleb arendada õpilastevahelisi positiivseid suhteid (Kõiv, 2006).

Duy (2013) ütleb poiste kiusamise kohta, et levinud uskumused on, et ainult poisid kiusavad teisi lapsi ning veel, et kiusajad on tõrjutud teiste eakaaslaste poolt ja neil ei ole sõpru ning ohvreid iseloomustavad teatud kindlad iseloomujooned. Õpetajad usuvad kiusamise kohta, et poisid jäävad poisteks või poisid oskavad kiusamisega toime tulla ilma õpetaja sekkumiseta (Graham, 2009). See võib tuleneda sellest, et poisid on rohkem seotud füüsilise kiusamisega ja õpetajad usuvad, et nad tulevad ise sellega toime ja suudavad end kaitsta. Eelnimetatud autor ütleb, et soolised erinevused laste kiusamise puhul on ühed normatiivsed uskumused, mis on levinud õpetajate seas.

1.6. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Käesoleva töö uurimisprobleemiks on küsimus sellest, millised on eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivsed uskumused eelkooliealiste laste kiusamise kohta. Töö eesmärgiks seati kirjeldada eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivseid uskumusi ning välja selgitada, millisel määral nad nõustuvad normatiivsete uskumustega. Vastavalt töö eesmärgile püstitati uurimisküsimused:

Kuivõrd nõustuvad eelkooliealiste lasteasutuste õpetajad normatiivsete uskumustega eelkooliealiste laste kiusamise kohta?

Kuidas põhjendavad eelkooliealiste lasteasutuste õpetajad normatiivsete uskumustega nõustumist või mittenõustumist eelkooliealiste laste kiusamise kohta?

Märksõnad: õpetajad, kiusamine, normatiivsed uskumused, eelkool, eelkooliealised lapsed.

2. Metoodika

Käesolevas uurimuses kasutati kombineeritult kvalitatiivset ja kvantitatiivset metoodikat. Uurimusmeetoditeks oli poolstruktureeritud intervjuu, mille küsimusi küsiti suuliselt ja iga küsimus anti uuritavale ka dubleeritult kirjalikult ning küsiti kuivõrd nõustuti normatiivsete uskumustega, mis olid esitatud väidetena eelkooliealiste laste kiusamise kohta. Käesoleva uurimuse intervjuu aluseks on Troop-Gordon & Ladd'i (2015) poolt välja toodud normatiivsed uskumused eelkooliealiste laste kiusamise kohta (Student Social Behaviour Questionnaire), kus uuriti õpetajate normatiivseid uskumusi kiusamise kohta.

Magistritöö eesmärk on kirjeldada eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivseid uskumusi ning välja selgitada, millisel määral nad nõustuvad normatiivsete uskumustega.

2.1. Valim

Uurimuse valimisse kuulusid ühe linna eelkooliealiste lasteasutuste õpetajad. Valim koosnes 26 eelkooliealiste laste õpetajast, kes kuulusid ühe Eestimaa linna kõikidesse 14-sse hallatavasse eelkooliealiste lasteasutusse. Igast lasteasutusest osales 2 kuni 3 uuritavat. Kõik uuritavad olid naissoost ning vanuses 35-60.

2.2. Mõõtevahend

Antud uurimuse mõõtevahend oli poolstruktureeritud intervjuu. Troop-Gordon ja Ladd'i (2015) uurimuses kasutati õpetajate normatiivsete uskumuste uurimiseks õpilaste kiusamise kohta ankeeti (Student Social Behaviour Questionnaire), mis on antud uurimuse mõõtevahendi loomise aluseks. Kasutati kõiki uskumusi, mis Troop-Gordon ja Ladd'i (2015) küsimustikus oli välja toodud. Mõõtevahendit eestindati tehes töö autori ja juhendaja poolt ja tehti tõlge ning tagasitõlge. Andmete kogumise valiidsuse suurendamiseks viidi läbi eeluurimus. Originaalis küsimustikus küsiti eraldi poiste ja tüdrukute kohta, kuid antud uurimuses küsiti laste kohta üldiselt laste sugu määratlemata.

Uuritavatele esitati 13 küsimust väidetena, mis puudutasid normatiivseid uskumusi eelkooliealiste laste kiusamise kohta. Poolstruktureeritud intervjuu küsimuste esimene temaatika hõlmas seda, kuivõrd nõustuvad uuritavad erinevate normatiivsete uskumustega kiusamise kohta 13 väitena 4-punktilisel skaalal ning teine intervjuuküsimuste temaatika puudutas põhjendusi, miks uuritavad aktsepteerivad või ei aktsepteeri erinevaid normatiivseid uskumusi kiusamise kohta. Antud uurimuses esitati õpetajatele 13 normatiivset uskumust ja lisati intervjuu algusküsimuseks üks normatiivne uskumus väitena ("Eelkooliealiste laste seas ei esine kiusamist"). Väited küsimustikus (Troop-Gordon & Ladd, 2015), mida kasutati antud uurimuses, jagunesid normatiivsete uskumuste kolme

üldkategooria alla seoses eekooliealiste laste kiusamisega: ohvri vältiv käitumine ja ohvri enese eest seismine ning ohvri kahju alahindamine. Esitati neli uskumust ohvri vältiva käitumise ülehindamise kohta (*Kõige õigem on kiusatutel kisajaid vältida; Lapsed, keda kiusatakse, peaksid igal juhul vältima kiusajaid; Lapsed lõpetavad nende laste kiusamise, kes kiusamist ignoreerivad; Lastel on kõige õigem ignoreerida kiusamise juhtumeid*), kolm uskumust, mis oli seotud ohvri enese eest seismisega (*Lapsed lõpetavad kiusamise kui ohver kaitseb ennast; Lapsed, keda kiusatakse, peavad õppima enda eest seisma; Lapsi kiusatakse sellepärast, et nad ei oska enda eest seista*) ning kuus, mis peegeldasid ohvri kahju alahindamist (*Lastevaheline kiusamine ei tee kellelegi kahju; Kiusamine on tavaline osa lapsepõlvest; Lapsed kasvavad ise kiusamisest välja; Võrreldes teiste probleemidega valmistab kiusamise ohvriks langemine lastele suhteliselt vähe kahju; Lapsed ei pane pahaks kui neid kiusatakse, kuna see näitab huvi nende vastu; Lapsed saavad teiste lastepoolsest kiusamisest päris kergesti üle*).

Kõik normatiivsed uskumused väidetena esitati uuritavatele juhuslikus järjekorras ning lasti vastata, kas nõustutakse täielikult või ei nõustu üldse (4-palli skaalal) selle väitega. Uuritavale esitati kõigepealt nii suuliselt kui dubleeritult kirjalikult ükshaaval väiteid. Uuritaval paluti suuliselt valida 4-punktilisel hinnanguskaalal kuivõrd ta väitega nõus on ja hinnata väidet skaalal küsides suuliselt: „Millisel määral Te nõustute järgnevate väidetega eekooliealiste laste kiusamise kohta?“.

2.3. Protseduur

Intervjuuküsimused koostati 2017. aasta oktoobris ning pilootintervjuu viidi läbi oktoobris. Käesoleva töö uurimus viidi uuritavatega läbi oktoober 2017 - jaanuar 2018. Aeg ja koht intervjuu läbiviimiseks otsustati koostöös uuritavatega. Uurimuse läbiviimisele eelnes informatsiooni jagamine lasteaedade direktoritele ja õpetajatele uurimuse kohta. Uuritavate leidmiseks küsis uurija luba uurimuse läbiviimiseks lasteaedade direktoritelt ja tutvustas uurimuse teemat ja eesmärgi ning küsis, millised õpetajad oleksid nõus uurimuses osalema. Uurija pöördus direktorite poole kirja teel või helistades. Uurija sai direktoritelt uurimuses osalevate õpetajate kontaktid, mille kaudu võeti õpetajatega kirja teel ühendust. Seejärel uurija tutvustas igale õpetajale uurimuse teemat ja eesmärgi ning intervjuu protseduuri. Uurija leppis iga õpetajaga eraldi kokku aja ja koha intervjuu läbiviimiseks. Kokkulepped intervjuude läbiviimiseks toimusid meilitsi ja telefonitsi. Uurimuses osalemine oli vabatahtlik ja kõik 14 lasteaia direktorid ning 26 uuritavat andsid oma nõusolekud osalemiseks.

Iga uuritavaga tehti individuaalne intervjuu. Intervjuud salvestati uurija telefoni diktofoniga ning intervjuud transkribeeriti nii, nagu oli suuline kõne. Väited esitati ükshaaval nii suuliselt kui kirjalikult, hinnanguskaala esitati nii suuliselt kui kirjalikult uurija poolt, suuliselt küsiti kõigepealt

nõustumist väitega (esitati küsimus: "Millisel määral Te nõustute järgnevate väidetega eelkooliealiste laste kiusamise kohta?"), siis paluti suuliselt põhjendada, esitades küsimuse "Palun põhjendage oma arvamust. Miks?". Vajadusel esitati lisaküsimusi. Seejärel toimiti samuti teise väitega ja väited esitati juhuslikus järjekorras. Esimeseks väiteks oli iga kord esimene väide ("Eelkooliealiste laste seas ei esine kiusamist"). Vastusevariandid olid: üldse ei nõustu, mingil määral ei ole nõus, mingil määral nõus, täiesti nõus.

Andmeid hinnanguskaalal saadi kvantitatiivselt, uuritav pidi valima ühe variantidest millisel määral ta väitega nõustus. Kasutati 4-pallist skaalat, vastusevariandid: täiesti nõus, mingil määral nõus, mingil määral ei ole nõus, üldse ei nõustu. Uuritavale esitati skaala suuliselt ja kirjalikult, skaala oli uuritava käes terve intervjuu jooksul. Uuriija esitas väiteid suuliselt ükshaaval ja seejärel kirjalikult uuritavale, selleks, et uuritav saaks väite üle lugeda. Tulemuste analüüsimisel kodeeriti vastusevariandid vastavalt alljärgnevale: 1 - täiesti nõus, 2 - mingil määral nõus, 3 - mingil määral ei ole nõus, 4 - üldse ei nõustu. Seejärel küsis uurija suuliselt põhjendusi, miks õpetaja nii arvas. Uuritaval paluti valida hinnanguskaalal, kuivõrd ta väitega nõus on ja hinnata väidet skaalal küsides suuliselt: „Millisel määral Te nõustute järgnevate väidetega eelkooliealiste laste kiusamise kohta? Palun põhjendage oma arvamust. Miks?“. Vastusevariandid on: üldse ei nõustu, mingil määral ei ole nõus, mingil määral nõus, täiesti nõus.

Kasutati andmeanalüüsis kombineeritud meetodit, kuna andmeid analüüsiti kvantitatiivselt ja kvalitatiivselt. Kvantitatiivsed andmeid kodeeriti hinnanguskaala järgi, millisel määral iga uskumusega nõustuti. Kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutati tekstide sisu kirjeldavate süstemaatiliste vaatluste ehk kodeerimise jaoks (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutatakse tekstide sisu uurimiseks (Laherand, 2008). Kvalitatiivse sisuanalüüsi teel kodeeriti intervjuude transkriptsioone ja loodi kategooriad, millesse koondati sarnased koodid (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Kodeerimisel lähtuti sellest, et tekstimaterjali vähendada vastavalt info mõttele ning koodid grupeeriti sarnasuste alusel (Laherand, 2008). Iga väite kohta moodustati kategooriad ja alakategooriad koos koodidega lähtuvalt sellest, kas nõustuti väitega või mitte. Anonüümsuse tagamiseks asendati analüüsi ja tulemuste osas õpetajate nimed tähistega Õpetaja 1, Õpetaja 2, Õpetaja 3 jne.

Andmete transkribeerimine toimus oktoober 2017 - jaanuar 2018. Intervjuuvastuseid analüüsiti kasutades kvalitatiivset kontentanalüüsi ajavahemikus jaanuar 2018 - aprill 2018. Näide kategooriate ja alakategooriate moodustamisest (Tabel 1).

Tekstilõigud	Koodid	Alakategooria	Kategooria
Lastevanemaid tuleb teavitada sellest osapooli tuleb selgitada, et mis teie laps teeb ja kuidas teie laps on. Õpetaja suunata, ma ütlen, et meie, meil jälle praegu ei ole rühmas üldse selliseid, meil ei ole sellist asja. Et kindlasti ka see, et kui õpetaja suunab, et me selgitame üksteisele, miks üks või teine asi juhtus.	Õpetaja teavitab lapsevanemaid kiusamisest. Õpetaja suunab laste tegevusi.	Õpetaja sekkumine	Õpetaja ja lapsevanemate ennetus ja sekkumine

Tabel 1. Näide kategooria "Õpetaja ja lapsevanemate ennetus ja sekkumine" loomise

kohta

3. Tulemused

Magistritöö eesmärk oli kirjeldada eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivseid uskumusi eelkooliealiste laste kiusamise kohta ning välja selgitada, millisel määral nad nõustuvad normatiivsete uskumustega.

3.1. Eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivsete uskumustega nõustumise määr

Esimesele uurimisküsimusele, kuivõrd nõustuvad eelkooliealiste lasteasutuste õpetajad normatiivsete uskumustega eelkooliealiste laste kohta, on välja toodud keskmised hinnanguskaalal alljärgnevas tabelis 2.

Väide	M
Lapsed, keda kiusatakse, peavad õppima enda eest seisma	1,81
Lapsed lõpetavad kiusamise, kui ohver kaitseb ennast	1,88
Lapsi kiusatakse sellepärast, et nad ei oska enda eest seista	2,23
Lapsed saavad teiste lastepoolsest kiusamisest päris kergesti üle	2,27
Lapsed lõpetavad nende laste kiusamise, kes kiusamist ignoreerivad	2,46
Kiusamine on tavaline osa lapsepõlvest	2,62
Kõige õigem on kiusatutel kiusajaid vältida	2,62
Lapsed, keda kiusatakse, peaksid igal juhul vältima kiusajaid	2,65
Lapsed kasvavad ise kiusamisest välja	2,73
Eelkooliealiste laste seas ei esine kiusamist	2,96
Lastel on kõige õigem ignoreerida kiusamise juhtumeid	3,15
Lapsed ei pane pahaks, kui neid kiusatakse, kuna see näitab huvi nende vastu	3,46
Võrreldes teiste probleemidega valmistab kiusamise ohvriks langemine lastele suhteliselt vähe kahju	3,50
Lastevaheline kiusamine ei tee kellelegi kahju	3,88

Tabel 2. Normatiivsete uskumustega nõustumine (keskmised 4-punktilisel hinnanguskaalal)

Kõige rohkem nõustuti väitega "Lapsed, keda kiusatakse, peavad õppima enda eest seisma" ja kõige vähem nõustuti väitega "Lastevaheline kiusamine ei tee kellelegi kahju".

Täiesti nõus oldi veel väitega "Lapsed lõpetavad kiusamise kui ohver kaitseb ennast".

Keskmiselt mingil määral nõustuti väidetega "Lapsi kiusatakse sellepärast, et nad ei oska enda eest seista", "Lapsed saavad teiste lastepoolsest kiusamisest päris kergesti üle", "Lapsed lõpetavad nende laste kiusamise, kes kiusamist ignoreerivad", "Kiusamine on tavaline osa lapsepõlvest", "Kõige õigem on kiusatutel kiusajaid vältida", "Lapsed, keda kiusatakse, peaksid igal juhul vältima kiusajaid", "Lapsed kasvavad ise kiusamisest välja", "Eelkooliealiste laste seas ei esine kiusamist".

Kõige vähem nõustuti väidetega "Lastevaheline kiusamine ei tee kellelegi kahju", "Lastel on kõige õigem ignoreerida kiusamise juhtumeid", "Lapsed ei pane pahaks, kui neid

kiusatakse, kuna see näitab huvi nende vastu" ja "Võrreldes teiste probleemidega valmistab kiusamise ohvriks langemine lastele suhteliselt vähe kahju".

3.2. Eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivsete uskumuste kirjeldused

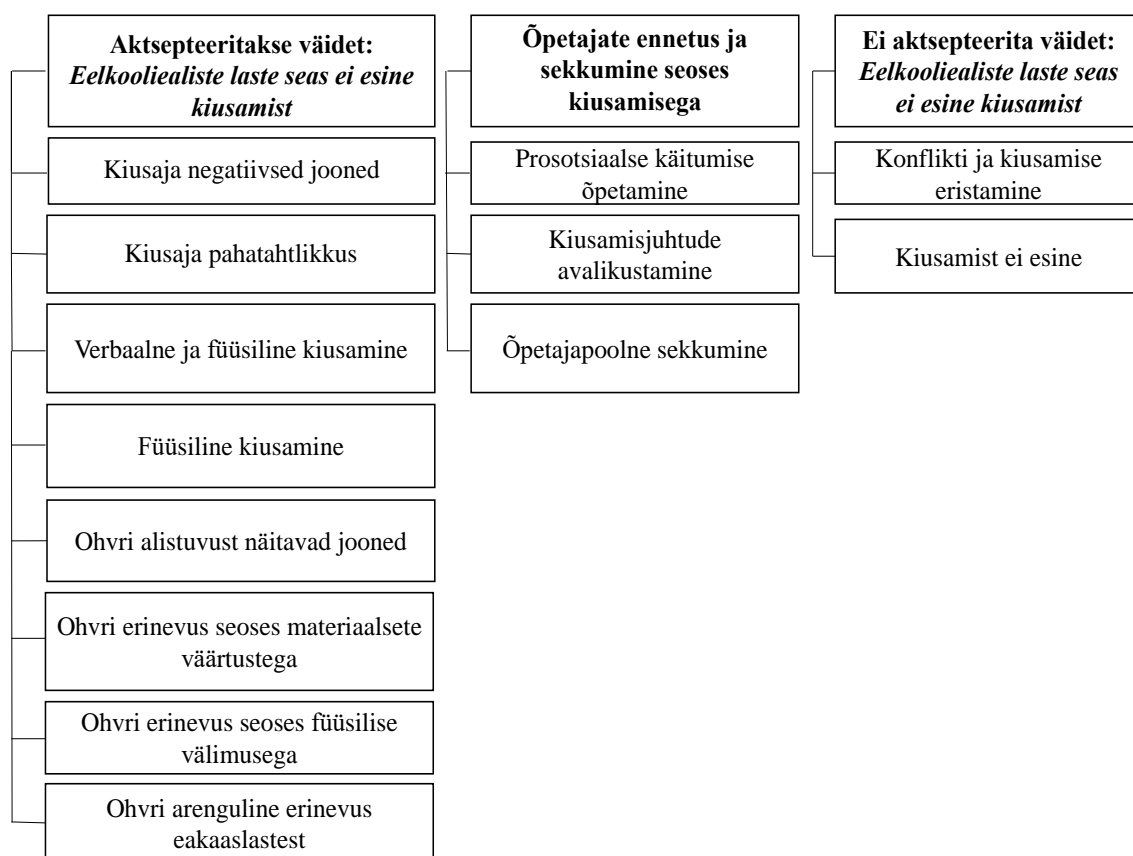
Teisele uurimusküsimusele saadi vastused kvalitatiivse sisuanalüüsi teel, mille käigus tekstist moodustati kategooriad ja alakategooriad. Näited kodeerimise kohta on välja toodud lisas 2.

3.2.1. Normatiivne uskumus selle kohta, et eelkooliealistel lastel ei esine kiusamist.

Esimesele väitele "Eelkooliealiste laste seas ei esine kiusamist" (Joonis 1) antud vastuste põhjal loodi kategooria "*aktsepteerib väidet*" ja selle all alakategooriad "*kiusaja negatiivsed jooned*", "*kiusaja pahatahtlikkus*", "*verbaalne ja füüsiline kiusamine*", "*ohvri alistuvust näitav joon*", "*ohvri erinevus seoses füüsilise välimusega*", "*ohvri arenguline erinevus eakaaslastest*". Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet põhjendades seda nii, et kiusajal on negatiivsed jooned, mille all õpetajad mõtlesid, et kiusajad on kurjad, kiuslikud, lapsed on rahutud ja hoolivust ning sallivust on vähe. Eelkooliealiste laste õpetajad põhjendasid seda sellega, et kiusaja on pahatahtlik ja kiusajad tahavad teistele halba. Õpetajad ütlesid, et nad märkavad, et toimub kiusamine ning füüsilise kiusamise all nimetati mänguasjade äravõtmist. Samuti õpetajad aktsepteerisid väidet, kuna õpetajatele paistab silma ohvri alistuvust näitavad jooned, mis tähendab, et ohver on nõrgem, häbelik ja tagasihoidlik ning ohvri erinevus seoses materiaalsete väärtustega. Eelkooliealiste laste õpetajad nimetasid materiaalsete väärtuste all, et ohvril pole ilusaid riideid või lahedaid mänguasju. Füüsilise välimusega seoses nimetasid õpetajad, et ohver on paks, kannab prille. Ohvri erinevus eakaaslastest tähendab, et laps on arengus mahajäänud ja teistest erinev ning teda ei võeta mängu.

Teine kategooria "*Õpetaja ennetus ja sekkumine seoses kiusamisega*" alakategooriad "*prosotsiaalse käitumise õpetamine*", "*kiusamisjuhtude avalikustamine*", "*õpetajapoolne sekkumine*". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid väitega seoses välja ka õpetajapoolse ennetuse ja sekkumise seoses kiusamisega, põhjendades seda nii, et saavad õpetada prosotsiaalset käitumist, saavad õpetada sallivust, hoolivust julgust. Õpetajad nimetasid õpetajapoolse sekkumise all võimaluse avalikustada kiusamisjuhtumeid, ja õpetajad õpetavad lastele, et ohver julgeks rääkida murest ja märkaks kiusamist.

Kolmas kategooria "*ei aktsepteerita väidet*" alakategooriad "*konflikti ja kiusamise eristamine*", "*kiusamist ei esine*". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet, põhjendades seda nii, et tuleb konflikti ja kiusamist eristada ja toodi välja see, et kiusamist ei esine.

Joonis 1. Väite "Eelkooliealiste laste seas ei esine kiusamist" kategooriad ja alakategooriad

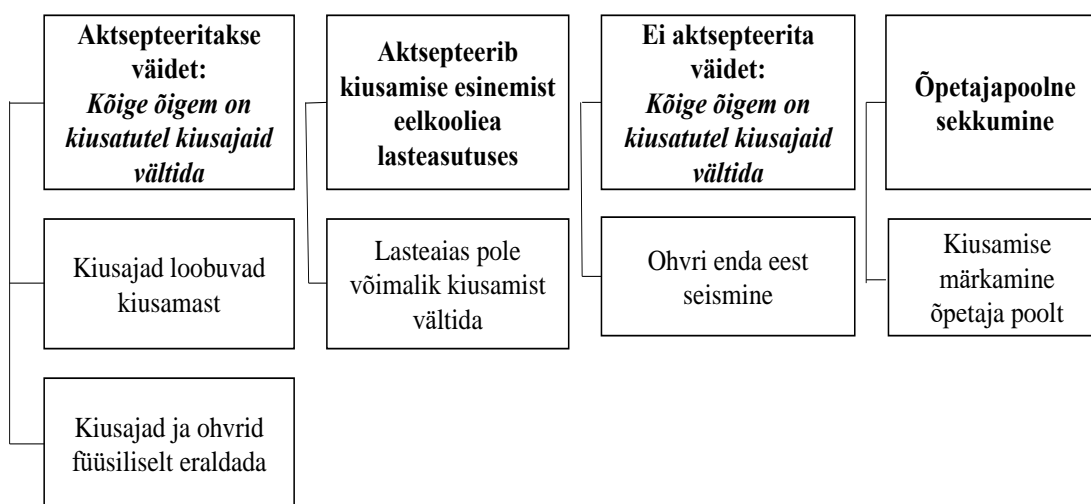
3.2.2. Normatiivsed uskumused ohvri vältiva käitumise kohta.

Väite "Kõige õigem on kiusatutel kiusajaid vältida" (Joonis 2), all loodi kategooria "*aktsepteeritakse väidet*" alakategooriad "*kiusajad loobuvad kiusamast*", "*kiusajad ja ohvrid füüsiliselt eraldada*". Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet põhjendades seda nii, et kiusajad loobuvad kiusamast, mille all mõeldi, et kui ohvritl vastupanu ei tule, siis kiusajad loobuvad ning kiusajad ja ohvrid tuleb füüsiliselt eraldada, samuti õpetajad ütlesid, et kui ohvrid ei suuda vastu hakata, tuleb vältida kiusamist või peaksid ohver ja kiusaja mingi osa päevast eraldi olema.

Teine kategooria "*aktsepteerib kiusamise esinemist eelkooliea lasteasutuses*" alakategooria "*lasteaias pole võimalik kiusamist vältida*". Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerivad kiusamise esinemist eelkooliea lasteasutuses, kuna õpetajad tõid välja, et lasteaias pole võimalik kiusamist vältida, kuna neil on ühine rühmaruum ja lapsed peavad koos edasi olema.

Kolmas kategooria "*ei aktsepteerita väidet*" alakategooria "*ohvri enda eest seismine*" ning neljas kategooria "*õpetajapoolne sekkumine*" alakategooria "*kiusamise märkamine õpetaja*

poolt". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud normatiivset uskumust põhjendades seda nii, et ohver peab enda eest seisma ning veel toodi müüdiga seoses välja õpetajapoolse sekkumise, mille all õpetajad tõid välja, et kiusamist tuleb märgata õpetaja poolt, õpetaja kaasab ohvrit tegevustesse, hoida positiivset kliimat grupis ning kujundada hoiakuid, tuleb aktsepteerida erinevusi.

Joonis 2. Väite "Kõige õigem on kiusatutel kiusajaid vältida" kategooriad ja alakategooriad

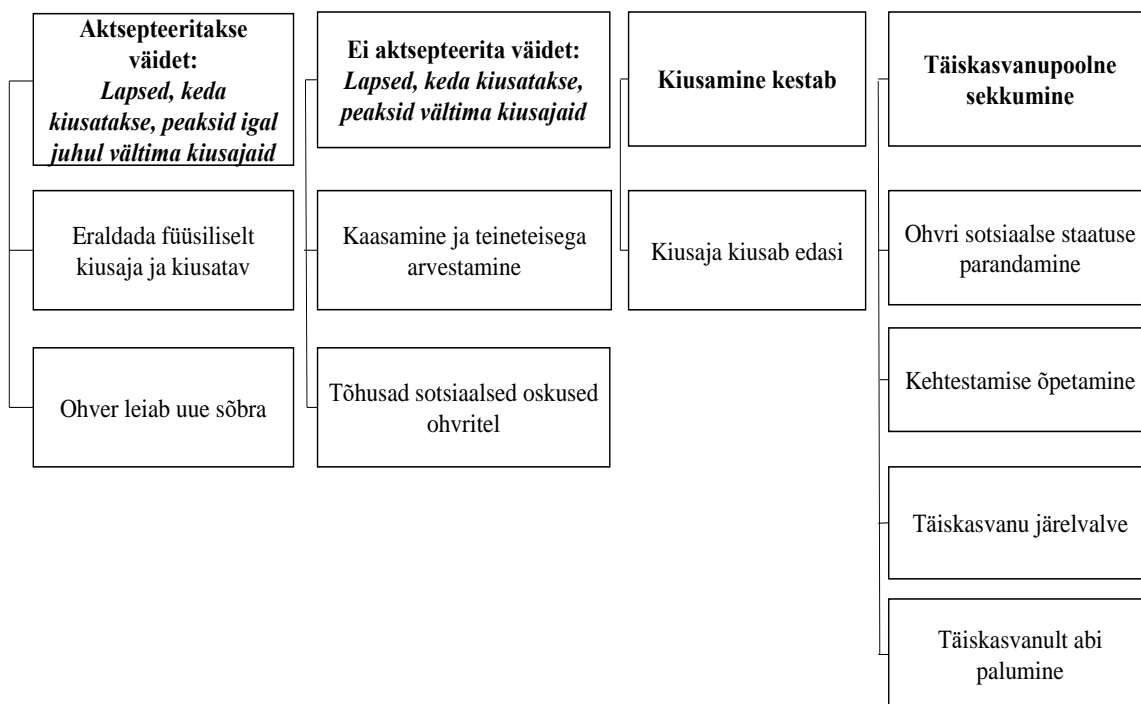
Väite "Lapsed, keda kiusatakse, peaksid igal juhul vältima kiusajaid" (Joonis 3), all loodi kategooria "*aktsepteeritakse väidet*" alakategooriad "*eralada füüsiliselt kiusaja ja kiusatav*", "*ohver leiab uue sõbra*". Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet põhjendades seda nii, et tuleb eraldada füüsiliselt kiusaja ja kiusatav ning veel toodi välja, et ohver leiab uue sõbra.

Teine kategooria "*ei aktsepteerita väidet*" alakategooriad "*kaasamine ja teineteisega arvestamine*", "*tõhusad sotsiaalsed oskused ohvritel*". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet, kuna leidsid, et tuleb kaasata kõiki ja teineteisega arvestada ja teiseks toodi välja tõhusad sotsiaalsete oskuste arendamine ohvritel.

Kolmas kategooria "*kiusamine kestab*" alakategooria "*kiusaja kiusab edasi*". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid väitega seoses välja selle, et kiusaja kiusab vaatamata sellele, et ohvrid kiusamist väldivad, edasi.

Neljas kategooria "*täiskasvanupoolne sekkumine*" alakategooriad "*ohvri sotsiaalse staatuse parandamine*", "*kehtestamise õpetamine*", "*täiskasvanu järelvalve*", "*täiskasvanult abi palumine*". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid välja väitega seoses selle, et toimub

täiskasvanupoolne sekkumine, kuna tõstetakse ohvri staatust, õpetatakse kehtestamist, on olemas täiskasvanu järelvalve ning lapsed saavad täiskasvanult abi paluda.

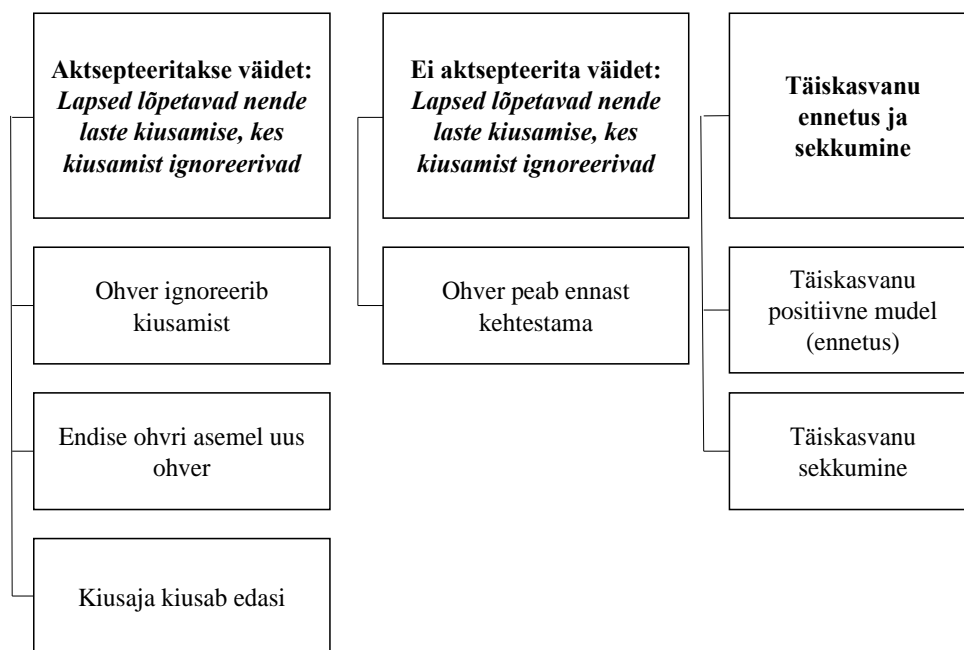
Joonis 3. Väite "Lapsed, keda kiusatakse, peaksid igal juhul vältima kiusajaid"

kategooriad ja alakategooriad

Väite "Lapsed lõpetavad nende laste kiusamise, kes kiusamist ignoreerivad" (Joonis 4) all loodi kategooria "aktsepteeritakse väidet" alakategooriad "ohver ignoreerib kiusamist", "endise ohvri asemel uus ohver", "kiusaja kiusab edasi". Eelkoolialiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet, sest nad leidsid, et kui ohver ignoreerib kiusamist, siis kiusajal pole mõtet enam kiusata ja tal kaob huvi ohvri kiusamise vastu. Veel toodi välja, et ignoreerimise tõttu tekib kiusajal endise ohvri asemel uus ohver ja arvati, et kiusaja kiusab vaatamata ohvri kiusamise ja kiusaja ignoreerimisele edasi.

Teine kategooria "ei aktsepteerita väidet" alakategooria "ohver peab ennast kehtestama". Eelkoolialiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet põhjendades seda nii, et ohver peab ennast kehtestama, peab ennast maksma panema ja probleemidest rääkima.

Kolmas kategooria "täiskasvanu ennetus ja sekkumine" alakategooriad "täiskasvanu positiivne mudel (ennetus)" ja "täiskasvanu sekkumine". Eelkoolialiste laste õpetajad tõid väitega seoses välja täiskasvanu ennetuse ja sekkumise põhjendades, et täiskasvanu positiivne mudel ehk eeskuju lastele ja täiskasvanu sekkumine, mille all mõeldi igapäevast suunamist ja tähelepanekuid seoses laste käitumisega ning lastele selgitamine, mida ei tohi teha ning rääkida tagajärgedest.

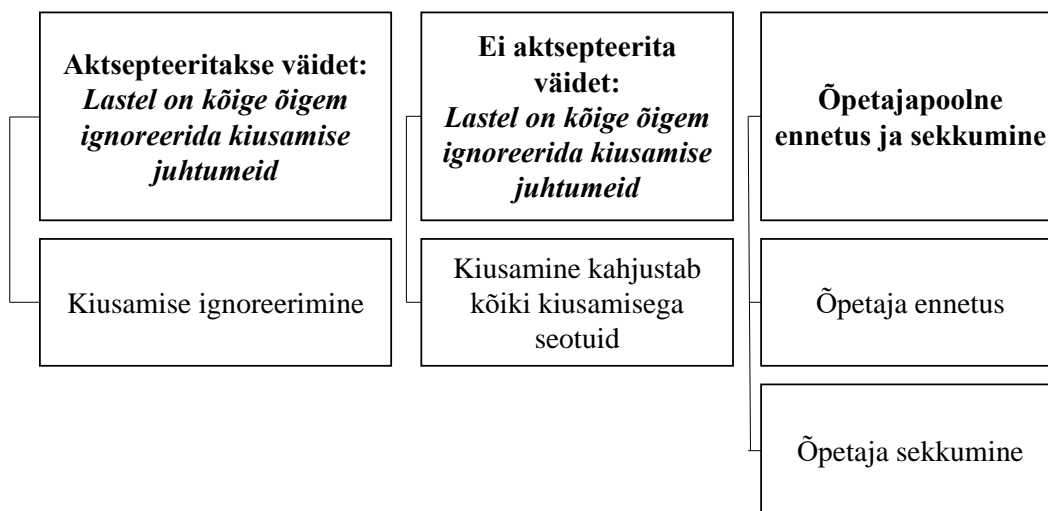

Joonis 4. Väite "Lapsed lõpetavad nende laste kiusamise, kes kiusamist ignoreerivad" kategooriad ja alakategooriad

Väite "Lastel on kõige õigem ignoreerida kiusamise juhtumeid" (Joonis 5), loodi kategooria "aktsepteeritakse väidet" alakategooria "kiusamise ignoreerimine". Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet, kuna arvasid, et on õige kiusamist ignoreerida, põhjendades seda, et targem hoiab kiusamisest eemale.

Teine kategooria "ei aktsepteerita väidet" alakategooria "kiusamine kahjustab kõiki kiusamisega seotuid". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet põhjendades seda nii, et kiusamine kahjustab kõiki kiusamisega seotuid.

Kolmas kategooria "õpetajapoolne ennetus ja sekkumine" alakategooriad "õpetaja ennetus" ja "õpetaja sekkumine". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid väitega seoses välja veel õpetajapoolse ennetuse ja sekkumise lastevahelise kiusamise korral.

Joonis 5. Väite "Lastel on kõige õigem ignoreerida kiusamise juhtumeid" kategooriad ja alakategooriad

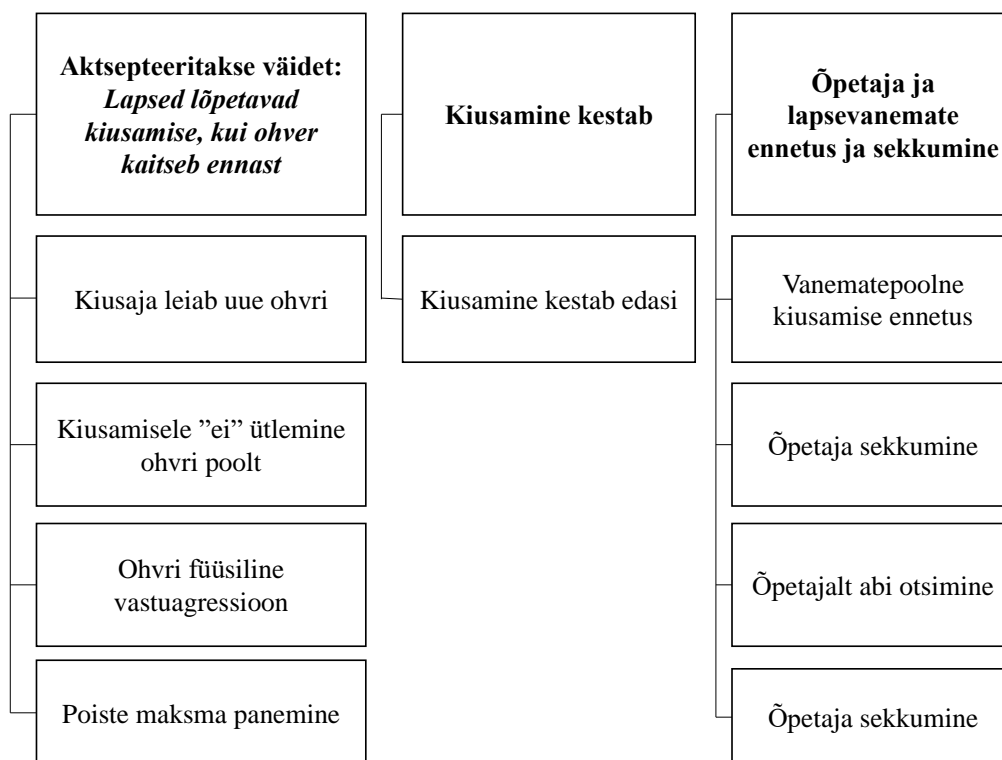
3.2.3. Normatiivsed uskumused seoses ohvri enese eest seismisega.

Väite "Lapsed lõpetavad kiusamise, kui ohver kaitseb ennast" (Joonis 6) all loodi kategooria "aktsepteeritakse väidet" alakategooriad "kiusaja leiab uue ohvri", "kiusamisele "ei" ütlemine ohvri poolt", "ohvri füüsiline vastuagressioon", "poiste maksuma panemine". Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet põhjendades seda nii, et kiusaja leiab uue ohvri, kes ei pane ennast maksuma või ei julge füüsiliselt või verbaalselt vastu hakata. Ohver ütleb kiusamisele "ei", ohvri füüsiline vastuagressioon, mille all toodi välja see, et ohver on tugevam ja läheb kätega kallale, siis lõpetatakse kiusamine. Samuti põhjendati, et poisid panevad jõu maksuma, poisse kuulatakse rohkem ja lõpetatakse kiusamine ära kui jõud käib üle.

Teine kategooria "kiusamine kestab" alakategooria "kiusamine kestab edasi". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet tuues välja, et kiusamine kestab vaatamata kiusamise ignoreerimisele edasi.

Kolmas kategooria "õpetaja ja lapsevanemate ennetus ja sekkumine" alakategooria "vanematepoolne kiusamise ennetus", "õpetaja ennetus", "õpetajalt abi otsimine", "õpetaja sekkumine". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid välja õpetaja ja lapsevanemate ennetuse ja sekkumise, põhjendades seda nii, et on vanematepoolne kiusamise ennetamine ja õpetajapoolne ennetus seoses kiusamisega, õpetajalt abi otsimine ja õpetaja sekkumine kiusamisse.

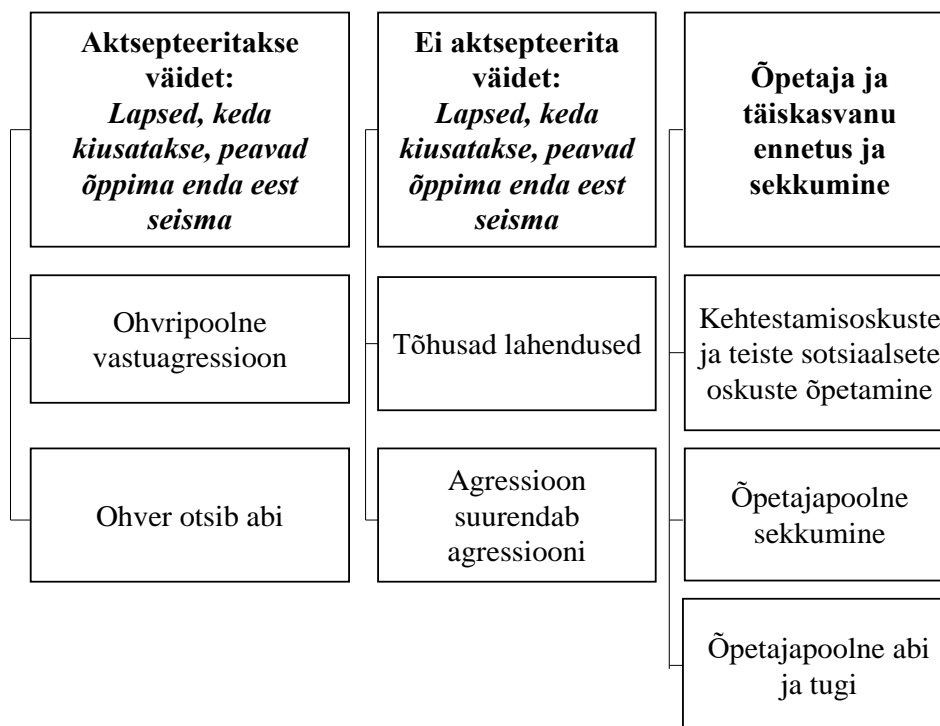

Joonis 6. Väite "Lapsed lõpetavad kiusamise, kui ohver kaitseb ennast" kategooriad ja alakategooriad

Väite "Lapsed, keda kiusatakse, peavad õppima enda eest seisma" (Joonis 7), all loodi kategooria "aktsepteeritakse väidet" alakategooriad "ohvripoolne vastuagressioon", "ohver otsib abi". Normatiivset uskumust aktsepteeriti, kuna toimub ohvripoolne vastuagressioon, õpetajad märkisid, et ohver hakkab füüsiliselt kiusajale vastu ja ohver otsib abi õpetajalt või vanemalt.

Teine kategooria "ei aktsepteerita väidet" alakategooriad "tõhusad lahendused", "agressioon suurendab agressiooni". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet põhjendades seda nii, et leitakse tõhusad lahendused, jäädakse sõnadega lahendamise juurde ning agressioon suurendab agressiooni.

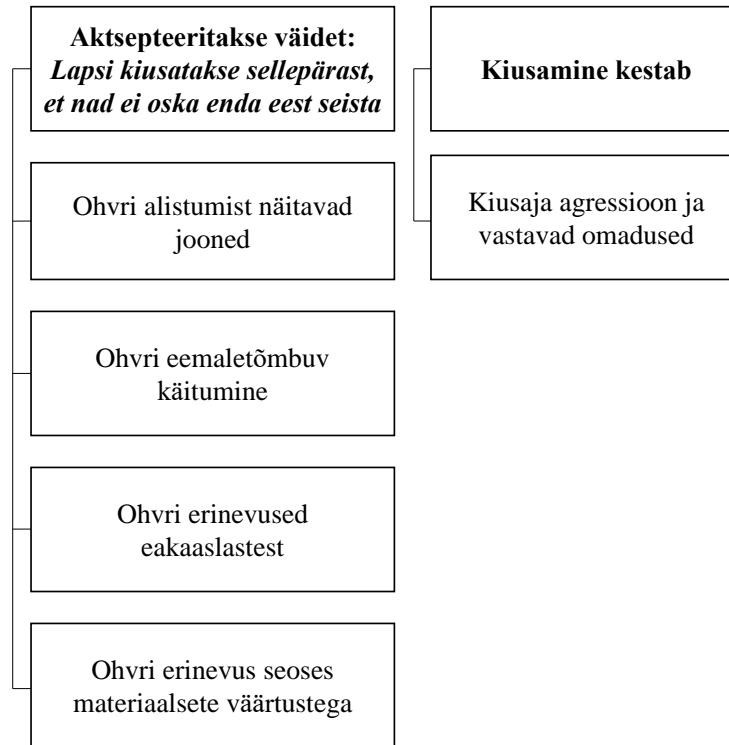
Kolmas kategooria "õpetaja ja täiskasvanu ennetus ja sekkumine" alakategooriad "kehtestamisoskuste ja teiste sotsiaalsete oskuste õpetamine", "õpetajapoolne sekkumine", "õpetajapoolne abi ja tugi". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid välja veel õpetaja ja täiskasvanu ennetuse ja sekkumise kiusamise suhtes põhjendades seda nii, et õpetatakse kehtestamisoskusi ja teisi sotsiaalseid oskusi, toimub õpetajapoolne sekkumine ning on olemas õpetajapoolne abi ja tugi.

Joonis 7. Väite "Lapsed, keda kiusatakse, peavad õppima enda eest seisma" kategooriad ja alakategooriad

Väite "Lapsi kiusatakse sellepärast, et nad ei oska enda eest seista" (Joonis 8) all loodi kategooria "aktsepteeritakse väidet" alakategooriad "ohvri alistumist näitavad jooned", "ohvri eemaletõmbuv käitumine", "ohvri erinevused eakaaslastest", "ohvri erinevus seoses materiaalsete väärtustega". Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet põhjendades seda nii, et on olemas ohvri alistumist näitavad jooned, kiusamist põhjustab ka ohvri eemaletõmbuv käitumine, ohvri erinevused eakaaslastest ja ohvri erinevus seoses materiaalsete väärtustega.

Teine kategooria "kiusamine kestab" alakategooria "kiusaja agressioon ja vastavad omadused". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid välja, et kiusamine kestab siiski edasi kiusaja agressiooni ja tema agressiivsete tunnuste tõttu.

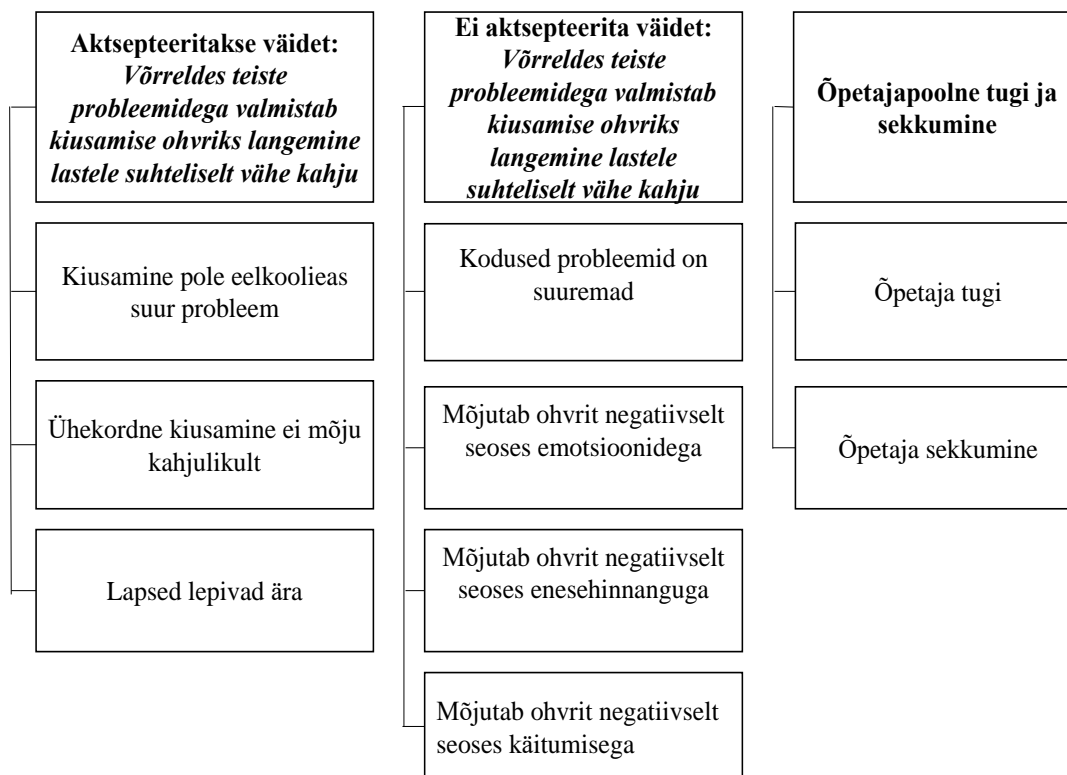
Joonis 8. Väite "Lapsi kiusatakse sellepärast, et nad ei oska enda eest seista" kategooriad ja alakategooriad

3.2.4. Normatiivsed uskumused seoses ohvri kahju alahindamisega.

Väite "Võrreldes teiste probleemidega valmistab kiusamise ohvriks langemine lastele suhteliselt vähe kahju" (Joonis 9) all loodi kategooria *aktsepteeritakse väidet* alakategooriad "kiusamine pole eelkoolieas suur probleem", "ühekordne kiusamine ei mõju kahjulikult", "lapsed lepivad ära. Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet põhjendades seda nii, et kiusamine pole eelkoolieas suur probleem, mille all mõeldi, et lasteaias pole sellist kiusamist, mis kahju teeks. Ühekordne kiusamine ei mõju kahjulikult, lapsed lepivad ära, õpetajad märkisid, et lapsed mängivad jälle koos ja oskavad andestada.

Teine kategooria "ei aktsepteerita väidet" alakategooriad "kodused probleemid on suuremad", "mõjutab ohvrit negatiivselt seoses emotsioonidega", "mõjutab ohvrit negatiivselt seoses enesehinnanguga", "mõjutab ohvrit negatiivselt seoses käitumisega". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet põhjendades seda nii, et kodused probleemid on suuremad, kiusamine mõjutab ohvrit negatiivselt seoses emotsioonidega, õpetajad tõid välja, et kiusamine jätab halva mälestuse ja teeb õnnetuks ja mõjutab ohvrit negatiivselt seoses enesehinnanguga ja ka käitumisega, märkides, et ohver muutub tõrjutuks, vaikseks ja tõmbub endasse.

Kolmas kategooria "*õpetajapoolne tugi ja sekkumine*" alakategooriad "*õpetaja tugi ja õpetaja sekkumine*". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid väitega seoses välja õpetajapoolse toe ja sekkumise.

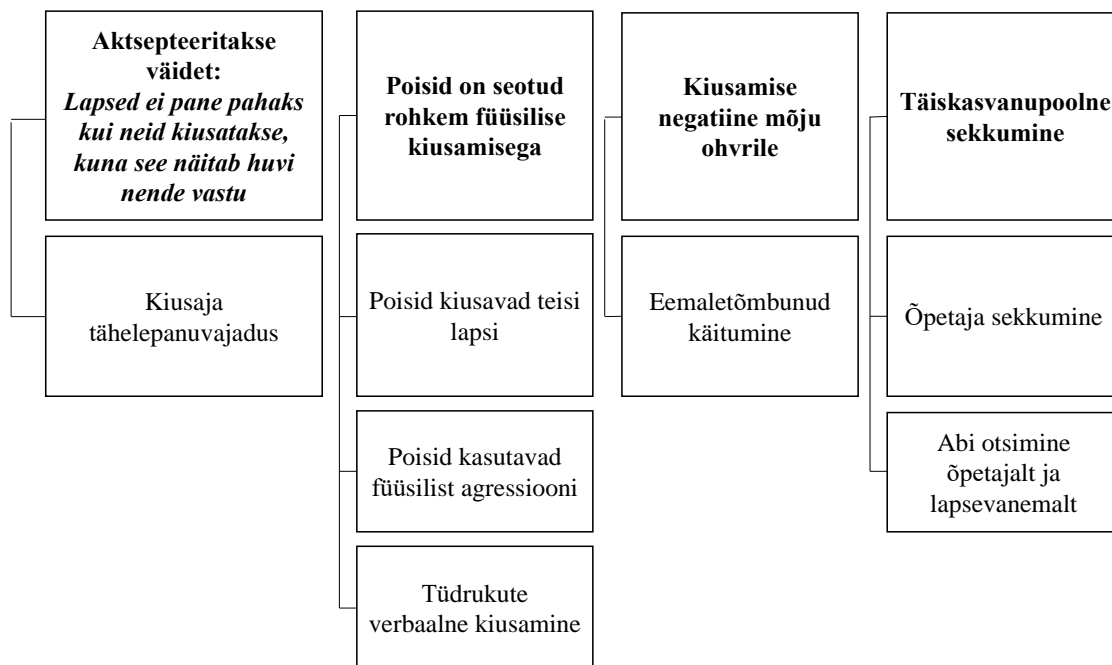
Joonis 9. Väite "*Võrreldes teiste probleemidega valmistab kiusamise ohvriks langemine lastele suhteliselt vähe kahju*" kategooriad ja alakategooriad

Väite "*Lapsed ei pane pahaks, kui neid kiusatakse, kuna see näitab huvi nende vastu*" (Joonis 10) all loodi kategooria "*aktsepteeritakse väidet*" alakategooria "*kiusaja tähelepanuvajadus*". Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet põhjendades seda nii, et kiusaja kiusab, kuna tal on tähelepanuvajadus.

Teine kategooria "*poisid on seotud rohkem füüsilise kiusamisega*" alakategooriad "*poisid kiusavad teisi lapsi*", "*poisid kasutavad füüsilist agressiooni*", "*tüdrukute verbaalne kiusamine*". Normatiivset uskumust aktsepteeriti, tuues välja poiste seotuse füüsilise kiusamisega põhjendades seda nii, et poisid kiusavad teisi lapsi, poisid kasutavad füüsilist agressiooni, tuues välja, et poisid kasutavad füüsiliselt rohkem jõudu ning tüdrukud kiusavad verbaalselt, mille all tõid õpetajad välja, et tüdrukud narrivad ja teevad sõnadega haiget.

Kolmas kategooria "*kiusamise negatiivne mõju ohvrile*" alakategooria "*eemaletõmbunud käitumine*", neljas kategooria "*täiskasvanupoolne sekkumine*" alakategooriad "*õpetaja sekkumine*", "*abi otsimine õpetajalt ja lapsevanemalt*". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid

väitega seoses välja kiusamise negatiivse mõju ohvrile põhjendades seda ohvri eemaletõmbunud käitumisega. Veel õpetajad tõid välja täiskasvanupoolse sekkumine märkides, et õpetaja sekkub ja otsitakse abi õpetajalt ja lapsevanemalt.

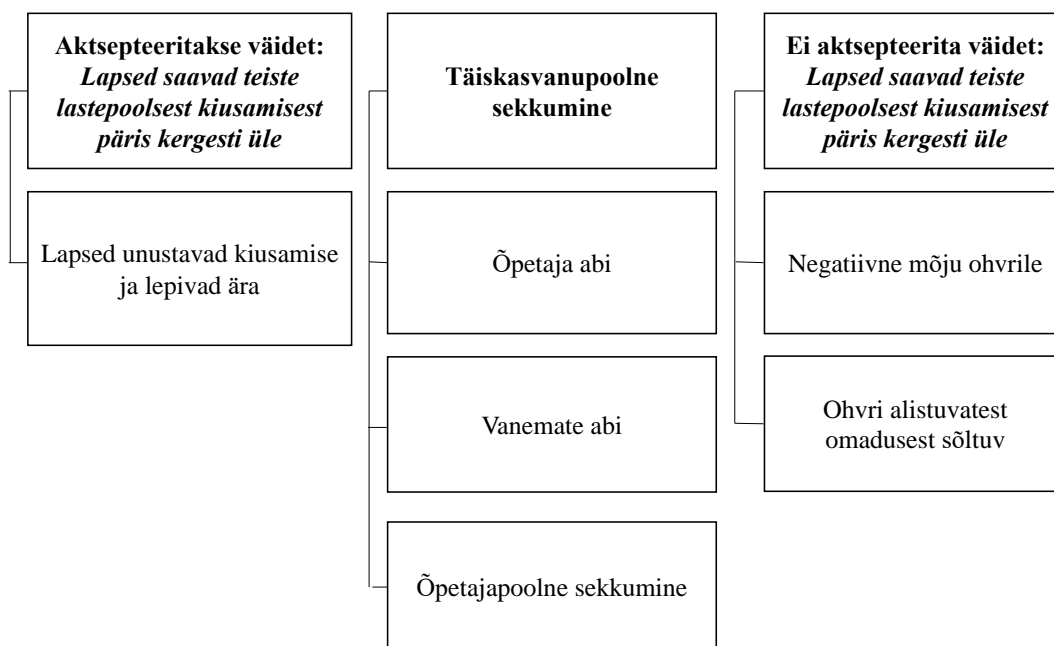

Joonis 10. Väite "Lapsed ei pane pahaks, kui neid kiusatakse, kuna see näitab huvi nende vastu" kategooriad ja alakategooriad

Väite "Lapsed saavad teiste lastepoolsest kiusamisest päris kergesti üle" (Joonis 11), all loodi kategooria "*aktsepteeritakse väidet*" alakategooria "*lapsed unustavad kiusamise ja lepivad ära*". Normatiivset uskumust, mis oli esitatud väitena, aktsepteeriti põhjendades seda nii, et lapsed unustavad kiusamise ja lepivad ära.

Teine kategooria "*täiskasvanupoolne sekkumine*" alakategooriad "*õpetaja abi*", "*vanemate abi*", "*õpetajapoolne sekkumine*". Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid väidet tuues välja täiskasvanupoolse sekkumise, et on olemas õpetajapoolne abi, vanematepoolne abi ja õpetajapoolne sekkumine.

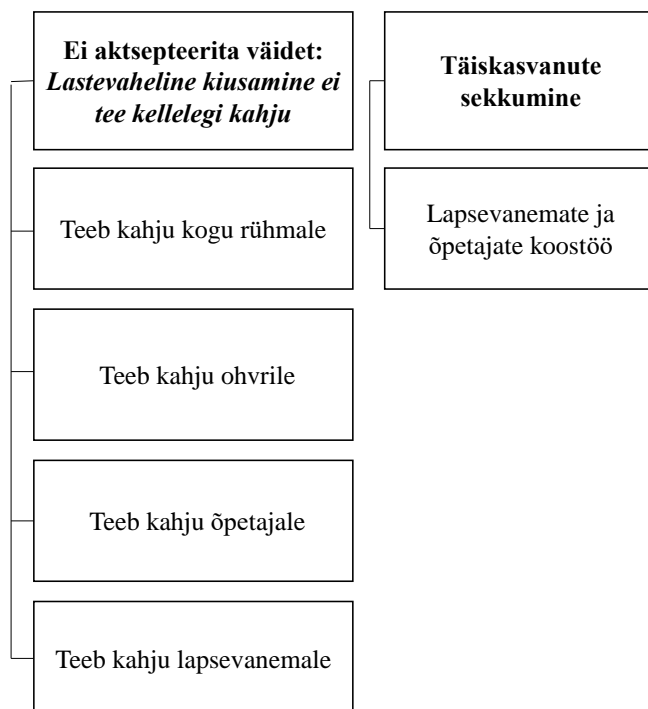
Kolmas kategooria "*ei aktsepteerita väidet*" alakategooriad "*negatiivne mõju ohvrile*", "*ohvri alistuvatest omadustest sõltuv*". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet, et kiusamisel on negatiivne mõju ohvrile ning kiusamine ja sellest ülesaamine on ohvri alistuvatest omadustest sõltuv.

Joonis 11. Väite "Lapsed saavad teiste lastepoolsest kiusamisest päris kergesti üle" kategooriad ja alakategooriad

Väite "Lastevaheline kiusamine ei tee kellelegi kahju" (Joonis 12), all loodi kategooria "*ei aktsepteerita väidet*" alakategooriad "*teeb kahju kogu rühmale*", "*teeb kahju ohvrile*", "*teeb kahju õpetajale*", "*teeb kahju lapsevanemale*". Normatiivset uskumust, mis oli esitatud väitena, ei aktsepteeritud, kuna kiusamine teeb kahju kogu rühmale, märkides, et kiusamine tekitab ärevat meeleolu ja pingeid grupis ning segab lapsi, kes tegelevad muude asjadega. Eelkoolialiste laste õpetajad tõid välja selle, et kiusamine teeb kahju ohvrile, tuues välja, et ohver on kurb, endasse tõmbunud ja tal on negatiivne enesehinnang. Samuti teeb kiusamine kahju õpetajale, kuna õpetaja ei saa oma planeeritud tegevust läbi viia ning teeb kahju lapsevanemale, kuna põhjustab kurbust.

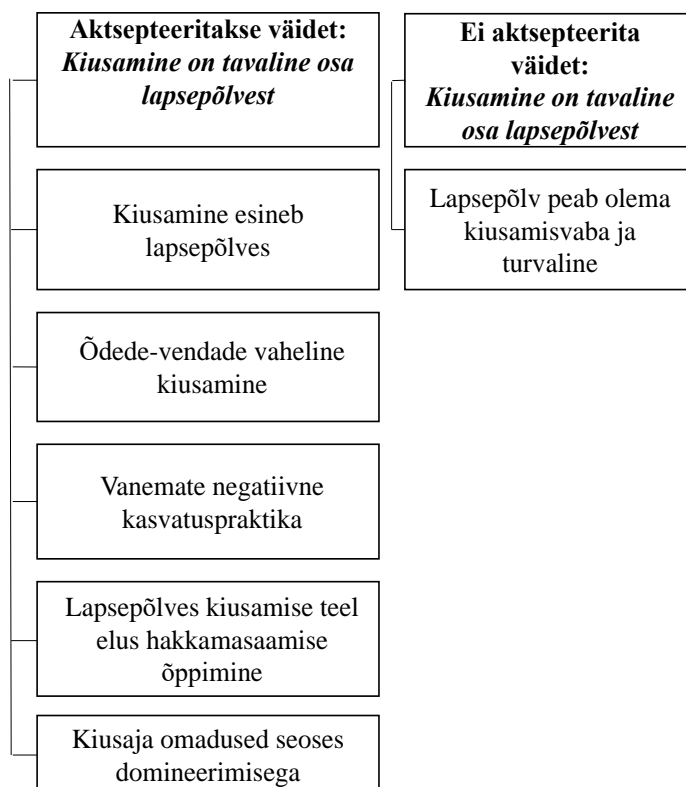
Teine kategooria "*täiskasvanute sekkumine*" alakategooria "*lapsevanemate ja õpetajate koostöö*". Eelkoolialiste laste õpetajad tõid väitega seoses välja täiskasvanute sekkumine kiusamisse, lapsevanemate ja õpetajate koostöö.

Joonis 12. Väite "Lastevaheline kiusamine ei tee kellelegi kahju" kategooriad ja alakategooriad

Väite "Kiusamine on tavaline osa lapsepõlvest" (Joonis 13), all loodi kategooria "aktsepteeritakse väidet" alakategooriad "kiusamine esineb lapsepõlves", "õdede-vendade vaheline kiusamine", "vanemate negatiivne kasvatuspraktika", "lapsepõlves kiusamise teel elus hakkamasaamise õppimine", "kiusaja omadused seoses domineerimisega". Normatiivset uskumust, mis oli esitatud väitena, aktsepteeriti, põhjendades, et kiusamine esineb lapsepõlves, kiusamist esineb õdede ja vendade vahel, seotud on vanemate negatiivne kasvatuspraktika. Eelkooliealiste laste õpetajad tõid välja veel selle, et lapsepõlves kiusamise teel õpitakse elus hakkamasaamist ja kiusamine tekib, kuna kiusaja tahab domineerida eakaaslaste üle.

Teine kategooria "ei aktsepteerita väidet" alakategooria "lapsepõlv peab olema kiusamisvaba ja turvaline". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet põhjendades seda nii, et kiusamine ei kuulu lapsepõlve juurde, märkides, et lapsepõlv peab olema kiusamisvaba ja turvaline.

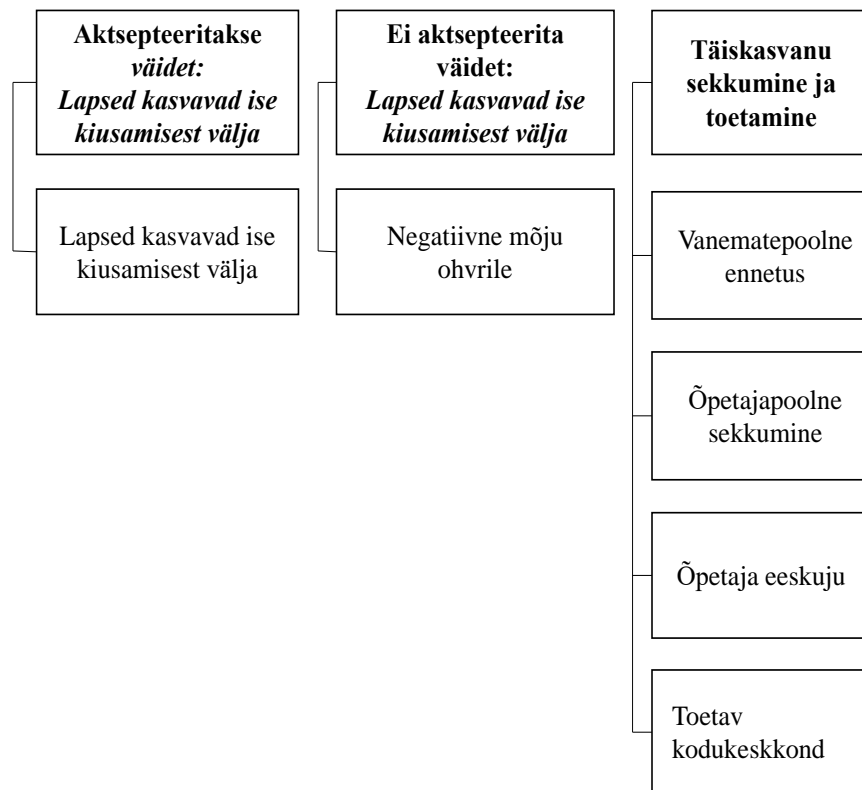
Joonis 13. Väite "Kiusamine on tavaline osa lapsepõlvest" kategooriad ja alakategooriad

Väite "Lapsed kasvavad ise kiusamisest välja" (Joonis 14), all loodi kategooria "aktsepteeritakse väidet" alakategooria "lapsed kasvavad ise kiusamisest välja". Normatiivset uskumust, mis oli esitatud väitena, aktsepteeriti, põhjendades, et lapsed kasvavad ise kiusamisest välja, põhjendades seda nii, et lapsed õpivad õige käitumise ära, oskavad probleeme lahendada ja muutuvad kasvades arukamaks ja tasakaalukamaks.

Teine kategooria "ei aktsepteerita väidet" alakategooria "negatiivne mõju ohvrile". Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud väidet märkides, et kiusamisel on negatiivne mõju ohvrile, näiteks ohver võib muutuda kiusajaks või ohvri roll süveneb.

Kolmas kategooria "täiskasvanu sekkumine ja toetamine" alakategooriad "vanematepoolne ennetus", "õpetajapoolne sekkumine", "õpetaja eeskuju", "toetav kodukeskkond". Eelkooliealiste laste õpetajad tõid väitega seoses välja veel täiskasvanu sekkumise kiusamisse ja ohvri toetamise, et on vanematepoolne kiusamise ennetus, vanematepoolne sekkumine lastevahelise kiusamise korral ja õpetaja eeskuju seoses oma käitumisega ning toetav kodukeskkond.

Joonis 14. Väite "Lapsed kasvavad ise kiusamisest välja" kategooriad ja alakategooriad

4. Arutelu

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli kirjeldada eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivseid uskumusi ning välja selgitada, millisel määral nad nõustuvad normatiivsete uskumustega. Vastavalt töö eesmärgile, püstitati uurimisküsimused:

1) Kuivõrd nõustuvad eelkooliealiste lasteasutuste õpetajad normatiivsete uskumustega eelkooliealiste laste kiusamise kohta?

2) Kuidas põhjendavad eelkooliealiste lasteasutuste õpetajad normatiivsete uskumustega nõustumist või mittenõustumist eelkooliealiste laste kiusamise kohta?

Esimesele uurimisküsimusele saadi vastus, kuna käesoleva töö raames tehtud uurimuse tulemused näitasid, et eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid erineval määral normatiivseid uskumusi eelkooliealiste laste kiusamise kohta. Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid enim negatiivset uskumust, nagu ohvrid peavad õppima enda eest seisma ja kõige vähem nõustuti sellega, et kiusamine ei tee kellelegi kahju. Enim aktsepteeritud normatiivse uskumuse puhul, nagu ohvrid peavad õppima enda eest seisma, selgus, et eelkooliealiste laste õpetajad arvasid, et on olemas ohvri omadused, mis põhjustavad kiusamist, näiteks ohvri alistuvust näitavad jooned, eemaletõmbuv käitumine ning ohvri erinevused kas seoses eakaaslastega või materiaalsete väärtustega. Eelkooliealiste laste õpetajad põhjendasid negatiivse uskumuse aktsepteerimist, tuues välja erinevad ohvri omadused, miks teda kiusatakse ja vajakajäämised ohvri sotsiaalsetes oskustes seoses enesekehtestamisega. Normatiivse uskumusega, et kiusamine ei tee kellelegi kahju nõustuti kõige vähem, kuna eelkooliealiste laste õpetajad leidsid, et lastevaheline kiusamine teeb erinevatele osapooltele kahju ja mõjutab kõiki negatiivselt.

Teisele uurimisküsimusele saadi vastused kvalitatiivse sisuanalüüsi teel, analüüsides eelkooliealiste laste õpetajate kirjeldusi, miks normatiivseid uskumusi, mis olid esitatud intervjuus väidetena, aktsepteeritakse ja ei aktsepteerita.

4.1. Normatiivsete uskumuste aktsepteerimine eelkooliealiste laste kiusamise kohta

Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et ohvrid peavad õppima enda eest seisma, põhjendades seda nii, et kui ohver hakkab füüsilise vastuagressioonina kiusajale vastu, siis kiusamine lõpeb. Õpetajad märkisid, et oluline on õpetaja ja täiskasvanupoolne ennetus ja sekkumine kiusamise korral, samuti see, kui õpetatakse ohvrile kehtestamisoskusi.

Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et kiusamine lõpeb, kui ohver kasutab vastuagressiooni. Õpetajad põhjendasid oma arvamust sellega, et kui ohver on füüsiliselt tugevam ja osutab kiusaja suhtes vastuagressiooni, siis lõpetatakse kiusamine. Õpetajad leidsid, et see kehtib ka poiste puhul, kuna siis kui ohvril käib kiusajast jõud üle, lõpetatakse kiusamine. Veel vastati, et kiusamine on seotud poiste füüsilise kiusamisega ning et kiusajatel on tähelepanuvajadus. Eelkooliealiste laste õpetajad märkisid ära erinevate uskumuste aktsepteerimise all enim poiste kiusamise, mis on levinud müüt. Õpetajad arvasid, et kiusamises on oluline koht poiste enese maksma panemisel, poisid on seotud rohkem füüsilise kiusamisega põhjendades seda nii, et enamjaolt poisid kiusavad teisi lapsi ja poisid kasutavad füüsilist agressiooni. Graham (2009) tõi välja müüdi, et õpetajad usuvad kiusamise puhul, et poisid jäävad poisteks või et poisid oskavad kiusamisega toime tulla ilma õpetaja sekkumiseta. See müüt võib tuleneda sellest, et poisid on rohkem seotud füüsilise kiusamisega ja õpetajad usuvad, et nad tulevad ise sellega toime ja suudavad end kaitsta. Soolised erinevustele osutamine laste kiusamise puhul on ühed normatiivsed uskumused, mis on levinud õpetajate seas. Ka Kochenderfer-Ladd, Pelletier (2008) leidsid, et õpetajad arvasid, et kiusamine leiab aset poiste vahel ja lapsed tegelevad probleemidega iseseisvalt.

Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et ohvreid kiusatakse sellepärast, et nende kehtestamisoskused on puudulikud. Õpetajad põhjendasid oma arvamust sellega, et kiusatakse ohvri alistuvust näitavate joonte pärast, sotsiaalsete oskuste puudumise ja eakaaslastega võrreldes erinevuste tõttu. Uurimuses osalenud eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid kiusamise esinemist ning tõid erinevate uskumuste põhjenduste all välja müüdid, mis olid seotud ohvri omadustega, miks teda kiusatakse ning ohvri oskused seoses enda kaitsmisega või enda eest seismisega. Õpetajad tõid välja ohvrit iseloomustavad omadused ja ka Graham (2009) väitis, et kuigi kindlad iseloomujooned võivad lastel soodustada kiusamise ohvriks langemist (näiteks häbelikkus ja eemaletõmbumine), võivad iseloomujoonte lisaks mõjutada ohvriks langemist sotsiaalsed situatsioonid ja faktorid, mida toodi ka antud uurimuses õpetajate poolt välja. Olweus (1993) on rõhutanud seda, et õpetajate suhtumine kiusajasse ja ohvrise ning nende probleemidesse ja kiusamisse mõjutab kiusamise ulatust. Eelkooliealiste laste õpetajad arvasid, et kiusamine on lapsepõlves ja eelkooliealiste laste seas levinud. Õpetajate normatiivsed uskumused olid seotud sellega, et ohvritel on teatud omadused ja vajakajäämised oskustes ning seetõttu neid kiusatakse.

Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et ohvid saavad kiusamisest kergesti üle. Aktsepteeriti normatiivseid uskumusi ohvri kahju alahindamise kohta, kuna

õpetajad arvasid, et lapsed lepivad ära ning ohvrid saavad kiusamisest kergesti üle. Õpetajad arvasid, et kiusamiset saadakse üle siis, kui on olemas täiskasvanupoolne tugi, abi ja sekkumine kiusamise korral. Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et kiusamine on tavaline lapseas ja aktsepteeriti uskumust, et lapsed kasvavad kiusamisest välja. See on levinud müüt, kuna ka Troop-Gordon & Gerardy (2012) töid välja, et üks normatiivne uskumus on, et kiusamine on tavaline osa lapsepõlvest ja arvatakse, et lapsed õpivad sellest kogemusest, kuid tegelikult on sellel õpetajapoolsel uskumusel negatiivne mõju lapsele. Nimelt, uskumuse negatiivse mõju kohta ütles Graham (2009), et vastupidiselt sellele arvamusele, et kiusamine kasvatab lapse iseloomu ja on normaalne osa lapsepõlvest, on uuringud näidanud, et kiusamise kogemine tekitab ebakindlust ja haavatavust. Veel märgiti ära, et täiskasvanutel on suur osa kiusamise ennetamisel, sekkumisel ja toetamisel.

Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et kiusamise ignoreerimisel kiusamine lõpeb ja uskumust põhjendati nii, et kiusamise ignoreerimisel valib kiusaja uue ohvri või tal kaob kiusamise vastu huvi. Õpetajad arvasid, et olulisel kohal on täiskasvanupoolne ennetus ja sekkumine lastevahelise kiusamise korral.

Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et ohvritel on kõige õigem kiusajaid vältida põhjendades oma arvamust sellega, et kui ohvrit ei tule vastupanu, siis kiusajad loobuvad. Veel arvati, et kui ohver ei suuda kiusajale vastu hakata, oleks õige ohver ja kiusaja füüsiliselt eraldada.

Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et ohvrid peaksid igal juhul vältima kiusajaid, kuna õpetajad arvasid, et tuleb kiusaja ja ohver eraldada. Veel õpetajad leidsid, et täiskasvanupoolne sekkumine lastevahelise kiusamise korral on tähtis, kuna nii saab ohvrile õpetada kehtestamist ja lapsed saavad abi paluda. Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumusi, et ohvritel oleks kõige õigem igal juhul vältida kiusajaid ja kiusamist, kuna siis kiusajad loobuvad kiusamast või oleks õigem kiusajad ja ohvrid füüsiliselt eraldada. Õpetajad leidsid, et oleks õigem kiusajad ja ohvrid füüsiliselt eraldada, kuigi see pole tõhus sekkumine, kuna kiusaja ja ohvri rollid vastasel juhul püsivad ning kiusamisse tuleks sekkuda pannes lapsed koos tegutsema (Salmivalli, 1999). Samuti tuleb arendada omavahelisi positiivseid suhteid (Kõiv, 2006). Uuritavad aktsepteerisid kiusamise esinemist eelkoolieaste asutustes, tuues välja, et lasteaias pole võimalik kiusamist vältida. Ilmnes uuringu tulemustest, et õpetajatel on hoiak, et lasteaias pole võimalik kiusamist vältida. Kõikide ohvri vältiva käitumisega seotud teemade puhul toodi välja täiskasvanute sekkumine lastevahelisse kiusamisse.

Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et eelkooliealiste laste seas ei

esine kiusamist ja põhjendati seda nii, et kiusajal on teatud kiusamist toetavad omadused ja õpetajad tõid välja eelkooliealiste laste puhul erinevaid kiusamise liike ning seda, et ohvril on kindlad omadused miks teda kiusatakse. Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid uskumust, et kiusamist ei esine, kuigi kvalitatiivses sisuanalüüsis selgus, et õpetajad leiavad, et kiusamine leiab aset eelkooliealiste laste seas. Ka eelnevates uuringutes on välja toodud kiusamise liigid eelkooliealiste laste seas ja kiusamise toimumine eelkooliealiste laste seas (Crick, Casas & Ku, 1999; Kõiv, 2006), nagu füüsiline ja verbaalne kiusamine ning kaudne kiusamine (Kõiv, 2006) ja ohvri omadused, miks teda kiusatakse, mis võivad olla seotud füüsilise välimusega, ohvri iseloomu ja käitumisega ning sotsiaalsete oskustega (Saracho, 2017; Espelage & Aisado, 2001; Camodeca, 2015). Uuritvad tõid uskumusega seoses välja ka õpetaja ennetuse ja sekkumise seoses kiusamisega. Eelkooliealiste laste õpetajad, kes uskumust ei aktsepteerinud põhjendasid seda nii, et konflikt ja kiusamine on erinevad ja kiusamist ei esine lasteaia eelkooliealiste laste vahel.

Tulemuste kvantitatiivsest analüüsist selgus, et suhteliselt rohkem aktsepteeriti normatiivset uskumust, et ohvrid peavad õppima enda eest seisma ja uskumust, et kiusamine lõpeb, kui ohver kasutab vastuagressiooni. Nõustuti uskumustega seoses ohvri enese eest seismisega, ohvri vältiva käitumisega, ohvri kahju alahindamisega. Ohvri vältiva käitumisega seotud aktsepteeritud uskumused olid, et kiusamise ignoreerimisel kiusamine lõpeb, ohvrid peaksid igal juhul vältima kiusajaid ning ohvritel on kõige õigem kiusajaid vältida. Ohvri enese eest seismisega seotud aktsepteeritud uskumused olid, et ohvreid kiusatakse sellepärast, et nende kehtestamisoskused on puudulikud, ohvrid peavad õppima enda eest seisma ning kiusamine lõpeb, kui ohver kasutab vastuagressiooni. Ohvri kahju alahinnati aktsepteeritud uskumustega, et ohvrid saavad kiusamisest kergesti üle, kiusamine on tavaline lapseas ning lapsed kasvavad kiusamisest välja.

Eelkooliealiste laste õpetajad aktsepteerisid normatiivseid uskumusi kvantitatiivsetele uurimistulemustele toetudes enim seoses ohvri enese eest seismisega. Eelkooliealiste laste õpetajatele esitati ohvri kohta kolm normatiivset uskumust hindamaks ohvri enese eest seismist. Uskumuste aktsepteerimise all toodi välja see, et kiusamine lõpeb, kui ohver kasutab vastuagressiooni. Uuritavad põhjendasid mitteaktsepteerimist nii, et kiusamine kestab, vaatamata ohvri kiusamisele vastu panemisele, edasi. Väidete põhjenduste puhul toodi välja ka õpetaja ja lastevanemate ennetus ja sekkumine lastevahelise kiusamise korral. Eelkooliealiste laste õpetajad leidsid, et ohvril on teatud omadused, miks teda kiusatakse ning ohvri oskused seoses kehtestamisega on puudulikud. Siiski eelkooliealiste laste õpetajad

leidsid, et ohvri vastuagressioon ei ole tõhus, vaid tähtis on ohvrile kehtestamist õpetada kiusamisega toimetulekuks.

Uuritavad tõid välja õpetaja või täiskasvanu ennetuse ja sekkumise tähtsuse seoses laste kiusamisega, põhjendades seda nii, et õpetajad ja vanemad sekkuvad kiusamise korral, lastele on olemas õpetajate ja vanemate abi ja tugi ning oluline on lapsevanemate ja õpetajate koostöö.

4.2. Normatiivsete uskumuste mitteaktsepteerimine eelkooliealiste laste kiusamise kohta

Kvantitatiivse uurimuse käigus selgus, et eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud uskumusi, nagu ohvritel on kõige õigem ignoreerida kiusamist, lapsi kiusatakse nende vastu huvi näitamiseks, kiusamine valmistab ohvritele vähe kahju ning kiusamine ei tee kellelegi kahju.

Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud uskumust, et ohvritel on kõige õigem ignoreerida kiusamist, kuna õpetajad arvasid, et kiusamine kahjustab kõiki kiusamisega seotud osapooli ja kiusamise korral tuleks sekkuda õpetajate poolt.

Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud uskumust, et lapsi kiusatakse nende vastu huvi näitamiseks, põhjendades seda nii, et kiusamisel on negatiivne mõju ohvrile, mis väljendub ohvri eemaletõmbunud käitumises ja õpetajad arvasid, et oluline on täiskasvanupoolne sekkumine kiusamise korral ning ohvril on võimalik abi otsida õpetajalt ja lapsevanemalt.

Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud uskumust, et kiusamine valmistab ohvritele vähe kahju, kuna õpetajad arvasid, et kodused probleemid on suuremad ning kiusamine mõjutab ohvrit negatiivelt. Samuti toodi välja õpetajapoolne tugi ja sekkumine kiusamisse.

Eelkooliealiste laste õpetajad ei aktsepteerinud uskumust, et kiusamine ei tee kellelegi kahju, põhjendades seda nii, et kiusamine teeb kahju kogu rühmale, ohvrile, õpetajale ja ka lapsevanemale. Õpetajad arvasid, et olulisel kohal on täiskasvanutepoolne sekkumine kiusamise korral.

Õpetajad ei alahinnanud ohvri kahju, kuna eelkooliealiste laste õpetajad leidsid, et kiusamisel on negatiivsed tagajärjed ja seda eelkõige ohvrile, kuid sealhulgas ka teistele lastele, õpetajatele ja lastevanematele. Õpetajad uskusid, et õpetajatel on suur roll ennetamisel ja sekkumisel laste kiusamise puhul. Kõikide väidete põhjenduste juures toodi välja õpetajapoolne tugi, abi ja sekkumine.

Käesoleva töö tulemused näitavad, et õpetajad aktsepteerisid erinevaid normatiivseid uskumusi seoses laste kiusamisega nagu ohvri enese eest seismine (ohvrid peavad õppima enda eest seisma, kiusamine lõpeb, kui ohver kasutab vastuagressiooni, ohvreid kiusatakse sellepärast, et nende kehtestamisoskused on puudulikud), ohvri vältiv käitumine (ohvritel on kõige õigem kiusajaid vältida, ohvrid peaksid igal juhul vältima kiusajaid, kiusamise ignoreerimisel kiusamine lõpeb), ohvri kahju alahindamine (ohvrid saavad kiusamisest kergesti üle, kiusamine on tavaline lapseas, lapsed kasvavad kiusamisest välja).

4.3. Töö praktiline väärtus ja piirangud

Töö piirang on valim, kuna uuring viidi läbi ühe linna piires koolieelsetes lasteasutustes, kuid õpetajate normatiivseid uskumusi saaks laiemalt uurida.

Edasised uurimisvõimalused on uurida kõikide Eesti eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivseid uskumusi seoses eelkooliealiste laste kiusamisega.

Töö praktiline väärtus on kiusamise teema käsitlemine eelkooliealistel lastel, kuna kiusamist esineb juba eelkooliealiste laste seas ning teemakäsitus näitab vastavate ennetus- ja sekkumismeetodite (eriti õpetajapoolsete) rakendamise tähtsust. Veel on oluline välja tuua õpetajate normatiivsed uskumused seoses kiusamisega, kuna neid uskumusi tuleb teadvustada. Normatiivseid uskumusi tuleks edasi uurida, kuna need mõjutavad seda, kuidas õpetajad kiusamisse sekkuvad. Kiusamise ennetamisel ja sekkumisel on eelkõige vajalik teadvustada, millised on õpetajate kiusamisega seotud normatiivsed uskumused, et planeerida tõhusat võitlust kiusamisega eelkooliealiste lasteasutustes.

Kokkuvõte

Pealkiri: Eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivsed uskumused laste kiusamise kohta.

Käesoleva magistritöö eesmärk oli kirjeldada eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivseid uskumusi ning välja selgitada, millisel määral nad nõustuvad normatiivsete uskumustega. Uuriti, kuivõrd nõustuvad eelkooliealiste lasteasutuste õpetaja normatiivsete uskumustega eelkooliealiste laste kiusamise kohta ning kuidas põhjendavad eelkooliealiste lasteasutuste õpetajad normatiivsete uskumustega nõustumist või mittenõustumist eelkooliealiste laste kiusamise kohta.

Uurimuses osales 26 ühe linna eelkooliealiste lasteasutuste õpetajat, kes kuulusid ühe Eestimaa linna kõikidesse 14-sse hallatavasse eelkooliealiste lasteasutusse. Igast lasteasutusest osales 2 kuni 3 uuritavat. Kõik uuritavad olid naissoost ning vanuses 35-60. Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuuga. Kõiki väiteid paluti hinnata ka 4-punktise hinnanguskaala järgi. Uurimuse intervjuu aluseks oli Troop-Gordon & Ladd'i (2015) küsimustik, millega uuriti õpetajate normatiivseid uskumusi kiusamise kohta ning mis eestindati käesoleva uurimuse jaoks. Andmeid analüüsiti kvalitatiivselt ja kvantitatiivselt.

Esimesele uurimisküsimusele saadi vastused hinnanguskaalal kvantitatiivselt seoses erinevate normatiivsete uskumuste aktsepteerimise ja mitteaktsepteerimise määraga. Kvantitatiivse analüüsi alusel selgus, et käesolevas töös osalenud eelkooliealiste lasteasutuste õpetajad aktsepteerisid suhteliselt rohkem uskumust, et ohvrid peavad õppima enda eest seisma ning suhteliselt vähem aktsepteeriti uskumust, et kiusamine ei tee kellelegi kahju.

Teisele uurimisküsimusele saadi vastuseid kvalitatiivse sisuanalüüsi teel analüüsides interjueeritavate vastuseid. Peab märkima, et enamus väidete kategooriad ja alakategooriad olid sarnase sisuga seoses normatiivsete uskumuste aktsepteerimisega ja vastuste põhjendamisega. Uskumuse puhul, et kiusamist ei esine eelkoolieas vastuste analüüsist nähtus, et õpetajad arvasid väidet põhjendades seda, et kiusajal on omadused, miks ta kiusab ja ohvril on omadused, miks teda kiusatakse. Samas, eelkooliea lasteasutuse õpetajad mõõnsid, et eelkooliealiste laste seas esineb kiusamist ja töid välja ka füüsilise ja verbaalse kiusamise laste seas ning õpetaja ennetuse ja sekkumise seoses kiusamisega. Õpetajad arvasid, et kiusamisel on negatiivne mõju ohvrile.

Eelkooliealiste laste õpetajad arvasid normatiivsete uskumustega puhul seoses ohvri vältiva käitumisega seda, et ohvritel oleks kõige õigem vältida kiusamist. Õpetajad rõhutasid, et oluline on õpetaja ja täiskasvanupoolne kiusamise ennetamine ja sekkumine kiusamise

korral.

Õpetajad arvasid seoses ohvri enese eest seismisega, et kiusamine lõpeb, kui ohver kasutab vastuagressiooni ja ohvreid kiusatakse sellepärast, et nende kehtestamisoskused on puudulikud.

Normatiivsete uskumuste puhul seoses ohvri kahju alahindamisega leidsid eelkooliealiste laste õpetajad, et eelkooliealiste laste kiusamisel on negatiivne mõju ohvrile ja kõigile kiusamise erinevatele osapooltele.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et eelkooliealiste lasteasutuste õpetajad arvasid, et eelkooliealiste laste seas levib kiusamine ja uuritavad aktsepteerisid kvantitatiivselt suhteliselt rohkem normatiivseid ohvri enese eest seismisega seotud uskumusi seoses kiusamisega eelkooliealiste laste seas, põhjendades erinevaid uskumusi sellega, et ohvritel on teatud omadused, miks neid kiusatakse ning õigem oleks kui ohver kasutaks vastuagressiooni või ignoreeriks kiusamist. Eelkooliealiste laste õpetajad arvasid, et kiusamist esineb palju poiste seas. Eelkooliealiste laste õpetajad nimetasid kõikide uskumuste kirjelduste juures, et oluline on õpetaja ja lapsevanemapoolne laste kiusamise ennetamine ja kiusamise korral sekkumine ning arvati, et kiusamisel on erinevatele osapooltele negatiivne mõju.

Autor peab oluliseks õpetajate normatiivsete uskumuste edasist uurimist seoses eelkooliealiste laste kiusamisega, kuna normatiivsed uskumused seoses kiusamisega on levinud õpetajate seas ja sel on mõju lastele ning mängib rolli õpetajatepoolse kiusamisse sekkumisel.

Märksõnad: õpetajad, kiusamine, normatiivsed uskumused, eelkool, eelkooliealised lapsed.

Summary

Title: Preschool teachers' normative beliefs about children's bullying

The aim of this master thesis was to describe preschool teachers' normative beliefs and to find out to what extent they agree with normative beliefs.

In this study participated 26 preschool children's teachers who belonged to one of Estonia's town's all 14 preschools. From every preschool participated in this study 2-3 teachers. All participants were female and ages 35-60. Data was collected with half-structured interview. Every item was asked to rate in 4-point scale. Study's interview was based on Troop-Gordon & Ladd (2015) questionnaire, which was used to find out normative beliefs about bullying and what was translated for this study. Data was analysed qualitatively and quantitatively.

The first question got answered by rating scale quantitatively of different normative beliefs acceptance and nonacceptance rate. The quantitative content analysis was found that in this master thesis participated preschool teachers accepted relatively more beliefs that victims have to learn to assert themselves and relatively less accepted beliefs that bullying doesn't harm anyone.

The second question was answered through qualitative content analysis by analyzing interviewees' answers. It has to note that most items' categories and subcategories were similar by its content about normative beliefs acceptance and accounting their answers. The belief that bullying doesn't exist in preschool seems that teachers believed that bully has features why he or she bullies and a victim has features why he or she is bullied. Although preschool teachers said that there is bullying in preschool and mentioned physical and verbal bullying amongst children and they brought out teacher's forestall and intervention to bullying. Teachers said that bullying has a negative influence on the victim.

Teachers thought about normative beliefs that with victims avoiding behaviour that it would be most right to avoid bullying. Teachers emphasized that it is important for teachers and parents to forestall and intervention in case of bullying.

Teachers thought that victims assertion that bullying will stop if the victim uses aggression and victims are bullied because their self-establishments are found wanting.

Normative beliefs about underrating victims damage was found that preschool children's teachers believe that preschool children's bullying affects the victim negatively and has a negative influence on different bullying parties.

To summarize, the findings from this study show that preschool teachers thought that there is bullying among preschool children and they accepted normative beliefs about victim assertion about bullying among preschool children, explaining that victims have distinctive features why they are bullied on and the best way is to victim use aggression or ignore bullying. Preschool teachers thought that bullying is spread amongst boys. Preschool teachers believed that its important that teacher or parent would forestall bullying and intervene bullying and thought that bullying has a negative influence on diffrenent parties.

The author finds important to continue research preschool children's bullying because normative beliefs about bullying are popular amongst teachers and it has an influence on children and plays big role teacher intervention in bullying.

Keywords: teachers, bullying, normative beliefs, preschool, preschool children.

Tänu sõnad

Töö autor tänab magistritöö juhendajat Kristi Kõivu töö juhendamise ja toetava suhtumise eest. Samuti tänab autor kõiki uurimuses osalenud õpetajaid ja Maiken Puntti kokkuvõtte ingliskeelse tõlke abi eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Diana Tuuling

31.05.2018

Kasutatud kirjandus

- Alsaker, F. D., Valkanover, S. (2001). Early diagnosis and prevention of victimization in kindergarten. J. Juvonen & S. Graham (Eds.), *Peer harassment in School: The plight of the vulnerable and victimized*, 175–196.
- Boulton, M. J. (1997). Teachers' views on bullying: Definitions, attitudes and ability to cope. *British Journal of Educational Psychology*, 67(2), 223-233.
- Camodeca, M., Caravita, S. C. Coppola, G. (2015). Bullying in preschool: the associations between participant roles, social competence, and social preference. *Aggressive Behaviour*, 41, 310–321.
- Crick, N. R., Casas, J. F. & Ku, H. (1999). Relational and physical forms of peer victimization in preschool, *Child Development*, 66, 710-722.
- Dueholm, N. (1999). Denmark. P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective*, 49-55, New York: Routledge.
- Duy, B. (2013). Teachers' attitudes toward different types of bullying and victimization in Turkey. *Psychology in the Schools*, 50(10), 987-1002.
- Espelage, D. L., & Aisado, C. S. (2001). Conversations with middle school students about bullying and victimization: Should we be concerned? *Journal of Emotional Abuse*, 2, 49–62.
- Gillies-Rezo, S. & Bosacki, S. (2003). Invisible bruises: kindergartners' perceptions of bullying. *International Journal of Children's Spirituality*, 8(2), 163-177.
- Graham, S. (2009). Some myths and facts about bullies and victims. S. Hymel & S. M. Swearer (Eds.), *Bullying at school and online*. Education.com. Bullying Special Edition Contributor.
- Griffin, R. S., & Gross, A. M. (2004). Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 379–400.
- Hanish, L. D., B. Kochenderfer-Ladd, R. A. Fabes, C. L. Martin, D. Denning. (2004). Bullying among young children: The influence of peers and teachers. *Bullying in American schools: A social ecological perspective on prevention and intervention*, Mahwah, NJ: Erlbaum Publishers, 141-160.
- Huang H, Liu Y and Chen Y (2018) Preservice preschool teachers' responses to bullying scenarios: The roles of years of study and empathy. *Frontiers in Psychology*, 9:175.

- Huesmann L. R., Guerra N. G. (1997). Children's normative beliefs about aggression and aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 408-419.
- Humphrey, L. (2013). Preschool bullying: Does it exist, what does it look like, and what can be done? *Master of Social Work Clinical Research Papers*, 192. School of Social Work, St. Catherine University.
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Külastatud aadressil: <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>. Külastatud mai 2018.
- Kirves, L. & Sajaniemi, N. (2012). Bullying in early educational settings. *Early Child Development and Care*, 182:3-4, 383-400.
- Kochenderfer-Ladd, B., Pelletier, M.E. (2008). Teachers' views and beliefs about bullying: Influences on classroom management strategies and students' coping with peer victimization. *Journal of School Psychology* 46, 431–453.
- Koolieelse lasteasutuse seadus (1999). Külastatud 29.09.2017 aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006>.
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: OÜ Vali Press Trükikoda.
- Laherand, M.-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: Infotrükk.
- Monks, C., P. Smith, and J. Swettenham. (2003). Aggressors, victims, and defenders in preschool: peer, self-, and teacher reports. *Merrill-Palmer Quarterly* 49, 453–469.
- Olweus, D. (1993). *Bullying in school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1994). Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35 (7), 1171–1190.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12, 495-510.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective*, 7-27. New York, Routledge.
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751-780.
- O'Moore, M. (2000). Critical issues for teacher training to counter bullying and victimization in Ireland. *Aggressive Behavior*, 26, 99-111.

- Perren, S. (2000). *Kindergarten children involved in bullying: Social behaviour, peer relationships, and social status* (Doctoral dissertation). Department of Psychology, University of Berne, Selbstverlag, Basel.
- Prinstein, M. J., & Cillessen, A. H. N. (2003). Forms and functions of adolescent peer aggression associated with high levels of peer status. *Merrill-Palmer Quarterly*, 49, 310–342.
- Repo, L., Sajaniemi, N., (2015). Prevention of bullying in early educational settings: pedagogical and organisational factors related to bullying. *European Early Childhood Education Research Journal*, 23, 461–475.
- Rigby, K. (2003). *Bullying among young children: A guide for parents*. Australian Government Attorney-General's Department.
- Saarento, S., Boulton, A. J. & Salmivalli, C. (2014). Reducing bullying and victimization: Student- and classroom-level mechanisms of change. *Journal of Abnormal Child Psychology* 43(1), 61-76
- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying: implications for interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 453 – 459.
- Salmivalli, C., & Nieminen, E. (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims. *Aggressive Behavior*, 28, 30-44.
- Salmivalli, C. (2009). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 112-120.
- Saracho, O. N. (2016). Bullying: young children's roles, social status, and prevention programs. *Early Child Development and Care*, 187, 68-79.
- Saracho, O. N. (2017). Bullying prevention strategies in early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 45, 453–460.
- Sharp, S. & Smith, P.K. (Toim.) (2004). *Võitlus koolikiusamisega. Juhised turvalise koolikeskkonna loomiseks*. El Paradiso Haridus-ja Teadusministeerium, 83-105.
- Smith, P.K. & Levan, S. (1995). Perception and experiences of bullying in younger pupils. *British Journal of Educational Psychology*, 65, 489-500.
- Smith, P. K. & Shu, S. (2000). What good schools can do about bullying: Findings from a survey in English schools after a decade research and action. *Childhood*, 7, 193-212.
- Sullivan, K., Cleary, M. & Sullivan, G. (2004). *Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla*. Tartu: AS Atlex.
- Tepetas, et al. (2010). Identifying preschool teachers' opinion about peer bullying. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 1675–1679.

- Troop-Gordon, W., & Gerardy, H. (2012). Parents' beliefs about peer victimization and children's socio-emotional development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 33(1), 40-52.
- Troop-Gordon, W., & Ladd, G. (2015). Teachers' victimization-related beliefs and strategies: associations with students' aggressive behavior and peer victimization. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43, 45-60.
- Vlachou, M., Andreou, E., Botsoglou, K., Didaskalou, E. (2011). Bully/victim problems among preschool children: a review of current research evidence. *Educational Psychology Review*, 23, 329–358.
- Wolfgang, C. H., M. E. Wolfgang. (1999). School for young children: developmentally appropriate practices. Boston: Allyn & Bacon, Needham heights.

Lisa 1. Küsimustik.

Millisel määral Te nõustute järgnevate väidetega eelkooliealiste laste kiusamise kohta? Palun põhjendage oma arvamust. Miks?

1. Eelkooliealiste laste seas ei esine kiusamist.
2. Kõige õigem on kiusatutel kisajaid vältida.
3. Lapsed, keda kiusatakse, peaksid igal juhul vältima kiusajaid.
4. Lapsed lõpetavad nende laste kiusamise, kes kiusamist ignoreerivad.
5. Lastel on kõige õigem ignoreerida kiusamise juhtumeid.
6. Lapsed lõpetavad kiusamise, kui ohver kaitseb ennast.
7. Lapsed, keda kiusatakse, peavad õppima enda eest seisma.
8. Lapsi kiusatakse sellepärast, et nad ei oska enda eest seista.
9. Võrreldes teiste probleemidega valmistab kiusamise ohvriks langemine lastele suhteliselt vähe kahju.
10. Lapsed ei pane pahaks kui neid kiusatakse, kuna see näitab huvi nende vastu.
11. Lapsed saavad teiste lastepoolsest kiusamisest päris kergesti üle.
12. Lastevaheline kiusamine ei tee kellelegi kahju.
13. Kiusamine on tavaline osa lapsepõlvest.
14. Lapsed kasvavad ise kiusamisest välja.

Lisa 2. Kodeerimine. Näited väite "Lapsed lõpetavad kiusamise kui ohver kaitseb ennast" kodeerimise kohta.

Kategooria	Alakategooria	Kood	Tsitaadid
Aktsepteerib uskumust: "Lapsed lõpetavad kiusamise kui ohver kaisteb ennast".	Kiusaja leiab uue ohvri.	Kiusaja leiab kellegi, kes ei pane ennast maksma, ei julge vastu hakata füüsiliselt või verbaalselt.	"Kui ta ikkagi ei karju sul käes või siis noh, ei ole huvitav torkida, siis see kiusaja otsib kellegi teise." (10) "Eks kiusataksegi sellepärast kui ohver hakkab nutma või käitub kuidagi vastavalt provotseerivalt. See nagu innustab rohkem kiusama" (19) "Aga kui talle nagu vastu hakatakse, siis kaob selles suhtes huvi. Et ei ole ju põnev teist narrida, kui teine sellele nagu noh, veel jõulisemalt vastu hakkab." (12) "Ütelda, keelduda. Ma ei ole nõus, ma ei taha, et sa mulle teed, mis sa kiusad mind ja öelda talle, et ma näen, et sa kiusad mind." (7)
	Kiusamisele "ei" ütlemine ohvri poolt.	Ütleb kiusajale teravalt vastu, ütleb, et talle ei meeldi see, väljendab ennast selgelt.	"Lihtsalt lööb vastu ja lööb kõvemini, et siis ei julge enam tulla uuesti võibolla järgmine päev teda lööma." (3)
	Ohvri füüsiline vastuagressioon.	Kui ohver on tugevam ja läheb kätega kallale, siis lõpetatakse tema kiusamine. Kui ohvril on jõudu rohkem ja korra lööb vastu, siis lõpetatakse ära. Ohvril käib jõud üle.	"Kasvõi võibolla kätega lähebki niimoodi kallale ja siis nad vaatavad, et jah, näed, et ei saanud sellest üle olla ja tõesti jätavad selle kiusamise nagu ära." (2)
	Poiste maksma panemine.	Poisse kuulatakse rohkem ja lõpetatakse	"Poisid omavahel ja kellest jõud üle ei käi, et siis ta lahkub, võtab

Kiusamine kestab.	Kiusamine kestab edasi.	<p>kiusamine ära. Kellest jõud üle käib või ei käi. Kiusajad jätkavad agressiooni.</p>	<p>järgmise ohvri." (3).</p> <p>"Teatud kiusajad valivad ikkagi välja niiõelda siis selle kindla sihtmärgi ja nad ei lõpeta ikkagi." (22)</p>
Õpetaja lapsevanemate ennetus ja sekkumine	Vanematepoolne kiusamise ennetus.	<p>Laps räägib vanemale oma muredest. Kodus mõjutatakse mitte kiusama.</p>	<p>"Et ma ütlen emmele ära, eks, siis tegelikult laste puhul aitab see kui ütlen emmele või issile ära." (10)</p>
	Õpetaja ennetus.	<p>Õpetaja õpetab, kuidas ennast kehtestada.</p>	<p>"Meie ka seda õpetame, et kuidas siis, kuidas öelda, et mulle ei meeldi see, et ära tee nii." (6)</p> <p>"Õpetaja suunab, et me selgitame üksteisele, miks üks või teine asi juhtus." (8)</p>
	Õpetajalt abi otsimine.	<p>Laps räägib õpetajale kiusamisest.</p>	<p>"Täiskasvanu abiga, et kui on probleeme, nagu lapsele on ikka õpetatud, et pöördu nagu täiskasvanu poole. Ja siis koos lahendatakse nagu probleeme ära." (22)</p>
	Õpetaja sekkumine.	<p>Õpetaja teavitab lapsevanemaid kiusamisest. Õpetaja suunab laste tegevusi.</p>	<p>"Lastevanemaid tuleb teavitada sellest osapooli, tuleb selgitada, et mis teie laps teeb ja kuidas teie laps on." (1)</p>

Lisa 3. Väljavõte transkriptsioonist.

Lapsed lõpetavad nende laste kiusamise, kes kiusamist ignoreerivad. Millisel määral nõustud väitega ja miks?

Mingil määral olen nõus. Et kui ta ei reageeri tema kiusamisele, siis võibolla tõesti otsib uue ohvri välja, keda saab nagu kräunutada. Sest tema tahab ju ka oma kiusamisele reaktsiooni saada. Muidu pole ju mõtet kui teine ju ei reageeri. See võib nii olla küll jaa. Aga üldiselt on ka niimoodi, et see laps tajub ära, keda ta saab kiusata, keda ta ei saa kiusata. Ta ei lähegi seda last kiusama, sest rühmas on ju selliseid lapsi, kellega kõik tahavad sõbrad olla ja ega siis neid nagu ei minda kiusama ka. Sest need on sellised... ma ei tea kuidas see situatsioon niimoodi välja kujuneb aga see kiusaja ei lähegi selle lapse juurde, kes võibolla teda niimoodi ignoreerib. Ma ei tea, mis see õige on (naerab).

Võrreldes teiste probleemidega valmistab kiusamise ohvriks langemine lastele suhteliselt vähe kahju. Millisel määral nõustud ja miks?

Ei ole nõus üldse. Kui ta ikka on kiusamise ohver siis ikkagi see tekitab lapsele väga suure kahju kui see üks sind kogu aeg terroriseerib. Sihukseid asju on tegelikult. Ma isegi näiteks oma rühmas meil no see laps niikuinii oli kahe vahel, et oleks pidanud minema erirühma aga vanemad ei olnud väga nõus. Ja me palusime vanemaid et ta panekski selle lapse erirühma sest meil üks nagu tüdruk teda niimoodi kiusas kogu aeg et ta ei saandki mitte midagi teha. Ta ei saandki mitte midagi teha, ta käis tal järgi ja nokkis ta hoidis ja ta hoidis teda täitsa niimoodi nagu nõõri otsas ja see vaene laps pidi tegema ainult seda mida see kiusaja käskis. Mitte midagi ei aidanud. Mitte midagi ja nad olid siis 3-aastased. Ta lihtsalt ei lasknudki tal elada absoluutselt, ta võttis tal käest kinni kogu aeg, ei lasknud tal teistega mängida, kiusas teda aga see nagu kannatas kõik ära. Ja ma ei tea no, see oli täitsa sihuke me tõesti ütlesime emale, et teate tehkegi see otsus ja pange ta teise lasteaeda et muidu ta jääbki niimoodi, et ta ei saa mitte midagi ise teha. See oli nagu täitsa kummaline asi, sihukest asja ei ole enne näinud. Ja see tüdruk on meil siamaani rühmas, ta ei ole järgmist last leidnud, keda niimoodi terroriseerida, ta on oma ringi laiendanud aga ta ei ole nagu saanud sellisel määral et ta nüüd ainult sellele ühele keskenduks – see oli tal nagu alluv. Sõimest saadik olid nad koos ja see hakkas koos temaga lollusi tegema – käskis tal teha igasuguseid asju. 3-aastane, saad aru! Täitsa uskumatu! Ja tänaseks päevaks on see probleem niimoodi võimendunud, et ma ei tea mis sest lapsest koolis saab. Ma ei tea. Ma arvan, et see valmistab ikka väga suurt kahju sellele keda kiusatakse. Ja mis sest lõpuks... ta ju mõtlebki, et ta on mitte keegi, ta on lihtsalt käsutäitja ja peab kannatama ja enesehinnangu lööb nii alla.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Diana Tuuling

(sünnikuupäev: 12.02.1994)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

"Eelkooliealiste lasteasutuste õpetajate normatiivsed uskumused laste kiusamise kohta",

mille juhendaja on Kristi Kõiv,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 31.05.2018.